

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

KVALITATIVNÍ ANALÝZA
VÝPOVĚDÍ NA TÉMA
RODIČOVSTVÍ

Diplomová práce

Bc. Zuzana Elšlégrová

Učitelství pro SŠ: anglický jazyk-psychologie (2010-2012)

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Lovasová, Ph.D.

Plzeň, duben 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 13. dubna 2012

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Vladimíře Lovasové, Ph.D. za její cenné připomínky a rady při vypracování mé diplomové práce.

Obsah

ÚVOD.....	8
1 RODINA.....	9
1.1 Vymezení pojmu rodina.....	9
1.2 Struktura rodiny	10
1.3 Funkce rodiny	13
1.3.1 Kategorizace rodin z hlediska jejich funkčnosti.....	15
1.3.2 Typologie problémově zatížených rodin.....	17
1.4 Rodina jako měnící se systém.....	20
1.4.1 Historický vývoj rodiny.....	20
1.4.2 Vývoj rodiny v současnosti	22
2 RODIČOVSTVÍ.....	24
2.1 Pojem rodičovství	24
2.2 Funkční předpoklady rodičovství.....	25
2.2.1 Znalost a porozumění	25
2.2.2 Motivace	26
2.2.3 Zdroje a možnosti rodičů.....	28
2.3 Základní charakteristika rodičovských aktivit	29
3 VÝZKUMNÉ STUDIE NA TÉMA RODIČOVSTVÍ.....	31
4 METODOLOGIE	47
4.1 Kvalitativní výzkum.....	47
4.2 Zakotvená teorie.....	50
4.2.1 Postup zakotvené teorie.....	51
5 VLASTNÍ ANALÝZA.....	54
5.1 Obsahově kategoriální analýza	54
5.1.1 Kategorie týkající se společenské oblasti.....	55

5.1.2 Kategorie týkající rodičovské oblasti	56
5.1.3 Kategorie týkající se oblasti dopadu na děti.....	60
5.2 Konstrukce teorie	63
5.2.1 Schéma č. 1	63
5.2.2 Schéma č. 2.....	65
5.2.3 Schéma č. 3.....	66
5.2.4 Schéma č. 4.....	67
5.2.5 Schéma č. 5.....	68
5.3 Klíčový problém současného rodičovství – nedostatek času dnešních rodičů	69
5.4 Formulace zakotvených tvrzení:	70
5.4.1 Zakotvené tvrzení č. 1	71
5.4.2 Zakotvené tvrzení č. 2	71
5.4.3 Zakotvené tvrzení č. 3	71
5.4.4 Zakotvené tvrzení č. 4	72
5.4.5 Zakotvené tvrzení č. 5	72
5.5 Reflexe výzkumu	73
ZÁVĚR.....	75
RESUMÉ.....	77
SEZNAM LITERATURY:	78

Úvod

Předmětem této diplomové práce je zaměření pohledu na dnešní rodičovství očima seniorů, kteří žijí v této současné společnosti, ale své děti vychovávali ve zcela jiném prostředí. Dnešní rodičovství a jeho podoba je přirozeně jiná, než byla před několika desítkami let, nejen kvůli jiné generaci, ale zejména kvůli jiné době a jinému životnímu stylu. Tato práce se zaměřuje právě na jiné pohledy a srovnání rodičovství včera a dnes.

Toto téma týkající se zejména sociální psychologie jsem si vybrala z několika důvodů. Jedním z nich je můj zájem o rodinu z hlediska sociální psychologie a dalším samotný fakt, že rodičovství jako vědecké problematice se v českém prostředí věnuje jen několik autorů. Informace o rodičovství jsou v českém prostředí více méně omezeny na populárně naučné příručky, které radí rodičům, jak se k dětem správně chovat, aby z nich vyrostli zdraví jedinci. Rodičovství ze sociálně psychologického hlediska však do větší míry rozpracované není, i když je jeho důležitost v rámci fungování rodiny velmi vysoká.

Tato práce se zaměřuje na propojení pohledů na dnešní rodičovství a kvalitativního výzkumu. Jejím cílem je zmapovat, jak dnešní senioři vnímají současné podoby rodičovství, jaké jsou podle nich hlavní prvky ovlivňující dnešní rodičovství a co vnímají jako rizika a úskalí rodičovství v souvislosti s moderní dobou.

V této práci bude zprvu nastíněn teoretický rámec rodičovství a rodiny, který poskytne odborný náhled na zkoumanou problematiku. Dále bude jedna z kapitol věnována představení odborných výzkumů na téma rodičovství z angloamerického prostředí. Tyto výzkumy prezentované ve světových odborných magazínech nastíní posun výzkumu v této oblasti za posledních patnáct let. V praktické části této diplomové práce bude prezentována vlastní kvalitativní analýza výpovědí seniorů na téma: „Jak se žije dnešním rodičům“. Tato analýza bude provedena dle metodologie zakotvené teorie a jejím výsledkem by tak měla být teorie podtržená několika zakotvenými tvrzeními.

Tato diplomová práce se tak snaží orientovat na problémy současného rodičovství očima seniorů prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Názory a vnímání starší generace na tuto problematiku mohou přinést objektivní náhled na situace, se kterými se dnešní rodiče denně setkávají. Postřehy současných seniorů mohou pomoci odhalit, které problémy dnes hýbou rodičovstvím a které vlivy na ně působí.

1 RODINA

1.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina a související teorie kolem ní se v odborném pojetí začaly systematicky rozvíjet zhruba před šedesáti lety, a to jak z pohledů psychologických, sociologických, biologických, ale i z ekonomických či etických. Co se týče rodiny z psychologického hlediska, Sobotková¹ upozorňuje na nedostatek pozornosti na rodinu z pohledu psychologie a uvádí, že většina publikací vydaná v českém prostředí je zaměřená na sociologický přístup nebo vychází z poradenské praxe.

Jak uvádí Šulová², přesné vymezení definice rodiny je komplikované, a jelikož je na rodinu nahlíženo z mnoha hledisek, jasné a jednoznačné vymezení pojmu rodina neexistuje. Rodinu je tak možné určit z hlediska různých vědních disciplín, jako je sociologie, psychologie či právo, dále také z hledisek různých oblastí téže vědy, jako např. z psychologie klinické, sociální, pedagogické atd. Stejně tak se v odborné literatuře setkáváme s vymezením rodiny z pohledu různých systémových přístupů, jako je např. psychoanalýza či behaviorismus, a v neposlední řadě může být rodina definována na základě různých aspektů, jako je funkčnost, vztahy, role, komunikace, proces socializace atd. Pro tuto práci bude však stěžejní přístup sociálně psychologický.

Jak uvádí Mlčák³, rodina se stala určitým společenským fenoménem, který svou významností lákal nejrůznější teorie a moderní koncepce, ale díky své složitosti žádný jednotný, integrující model rodiny doposud vytvořen nebyl.

Hartl⁴ definuje v rodinu jako „*společnou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ Dle Prunnera⁵ je rodina „*malá,*

¹SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

²ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

³MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Repronis, 1996. ISBN 80-7042-452-4.

⁴HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál. Praha, 2009, s. 512. ISBN 978-80-7367-596-1.

⁵PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1996, s. 56. ISBN 80-7043-204-7.

neformální, sociální skupina, která je manželstvím, pokrevním příbuzenstvím nebo adopcí vzniklý svazek lidí, kteří žijí ve společné domácnosti.“ Šulová⁶, autorka hodnotící rodinu zejména z pohledu aplikované sociální psychologie, definuje rodinu jako „*jakousi universální sociální skupinu, ve které probíhají významné sociálně psychologické jevy v životním kontinuu jedince.*“ Šulová⁷ dále uvádí, že rodina je typická pro své intimní prostředí, které každému jedinci umožňuje vytvořit sociální vazby, které jsou důležité pro jeho další vývoj. Rodina napomáhá důvěře v ostatní, ale i sama v sebe, a umožňuje formovat modely chování, formy komunikace či proces identifikace. Toto rodinné prostředí tak mimo jiné poskytuje dovednosti, které jsou nezbytné pro plynulé začlenění jednice do společnosti a formování vlastní osobnosti. Rodina je prostředí, které nevyhnutelně utváří rysy každému jedinci.

Padrnos⁸ uvádí, že „*rodina je základní a nejvýznamnější společenskou jednotkou, jejíž společenský význam je nezastupitelný a jež je z toho důvodu pod ochranou státu a chráněna zákonem.*“ Padrnos⁹ tak zdůrazňuje, že rodina je vedle psychologického a sociologického pohledu také záležitostí právní. Zákony o rodině byly vždy součástí civilizovaných zemí a v České republice je novela zákona o rodině novelou platnou od r. 1963, s pokračujícími pozdějšími změnami upravovanými až do současnosti.

1.2 Struktura rodiny

Mezi základní znaky rodiny se řadí její struktura. Podle Prunnera¹⁰ je struktura rodiny tvořená v první řadě soustavou jejích členů, dále pak souhrnem vzorců chování, které se mezi členy rodiny utvářejí, a také souhrnem pravidel, které platí pro vztahy mezi nimi, a tím tak dávají možnost plnění rodinných úkolů.

⁶ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998, s. 303. ISBN 80-7178-269-6.

⁷ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

⁸ PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 13. ISBN 80-86432-48-3.

⁹ PADRNOS, J. Sociologie a psychologie rodiny. In *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-48-3.

¹⁰ PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1996. ISBN 80-7043-204-7.

Typů rodinné struktury je dle něj hned několik. Můžeme hovořit o rodině orientační, která je rodinou výchozí, či o rodině rozmnožovací, která je nově založená a je od ní očekáváno narození potomků. Dalšími typy rodinné struktury jsou rodiny nukleární, neboli dvougenerační, kde rodinu tvoří soužití manželů a jejich dětí, nebo rodiny vícegenerační, kde se ve společném soužití k rodičům a dětem přidávají ještě prarodiče. Rodina může být dále prvotní, ve které figurují dva svobodní a bezdětní partneři, nebo rodina druhotná, kterou zakládají rozvedení nebo ovdovělí jedinci. V souvislosti se strukturou rodiny hovoříme dále o rodině rodičovského či nerodičovského typu, o rodině úplné či neúplné, v závislosti na rozvodu či úmrtí v rodině. Poslední identifikovanou strukturou rodiny je rodina přirozená, tedy rodičovského typu, a rodina nepřirozená, která souhlasí s modelem rodiny nerodičovského typu¹¹.

Dle Mlčáka¹² je rodinná struktura a rodinná dynamika součástí systému rodiny jako každé sociální skupiny. Strukturu rodiny ovlivňuje zejména její početnost, stáří členů a vzájemný poměr osob opačného pohlaví. Její zvláštností je, že na rozdíl od jiných sociálních skupin, na rodinu a její kvalitu nemají vliv její početnost ani složení. Důležité je, aby rodinné cíle byly provázány s potřebami jejích členů, protože jen tak dochází k realizaci těchto cílů a rodinného fungování.

Struktura rodiny je dále tvořena třemi základními substrukturami, kterými jsou manželská, rodičovská a dětská substruktura. Mezi těmito substrukturami existují početné interakce a všechny aspekty rodinné struktury jsou závislé na vývoji rodiny a jejích krizových situacích¹³. Matoušek¹⁴ hovoří o těchto substrukturách jako o účelových uspořádáních, přičemž každý subsystem má své konkrétní pole působnosti.

¹¹ PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1996. ISBN 80-7043-204-7.

¹² MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

¹³ MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

¹⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

Manželská substruktura

Tato substruktura je např. definována jako „*spojenectví muže a ženy, k němuž dítě nemá mít přístup*“¹⁵. Sobotková¹⁶ tento subsystém popisuje jako základní článek, který určuje vývoj a cykly rodiny. Dle ní je bezesporu jasné, že kvalitní a fungující partnerský vztah ovlivňuje celkový úspěch rodiny jako celku. Děti jsou ovlivňovány chováním rodičů, tím jak se domlouvají na důležitých rozhodnutích, řeší konflikty, plánují budoucnost rodiny, navzájem uspokojují potřeby jistoty atd.

Rodičovská substruktura

Tento subsystém je dále rozšířením základního, tedy manželského subsystému. Vzniká početím potomka a určuje další chod rodiny. Problémy v této oblasti totiž určují stabilitu rodiny a jejího fungování¹⁷. Rodičovská substruktura také zabezpečuje výchovu dětí a péče o ně¹⁸.

Sourozenecká substruktura

Třetí substruktura slouží dětem k naučení se spolupráci, vzájemné podpoře, soutěžení i utváření kompromisů s druhými. Vztahy, které si zde dítě utváří, dále aplikuje v širším sociálním kontextu a tím využívá poznatky přinesené rodinou do svého pozdějšího života¹⁹. Dle Heluse²⁰ je v sourozeneckém subsystému důležitá nápodoba a ztotožňování, které přidá jakousi tažnou sílu pro seberozvoj sourozence. V případných konfliktech a sporech se sourozenci, za asistence rodičů, naučí trpělivosti a shovívavosti, což jim přináší benefit do dalšího života.

Každý z těchto subsystémů by měl mít jasně dané hranice, které by měly být za jasně daných podmínek překročitelné. Nejasné hranice mezi těmito substrukturami totiž činí

¹⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 72. ISBN 80-85850-24-9.

¹⁶ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

¹⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

¹⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

¹⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

²⁰ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

kompetence v rodině méně čitelné, stejně tak nepropustné hranice znemožňují komunikaci a tím tak rodině ubírají na funkčnosti²¹.

Vedle těchto subkultur je rodinná struktura tvořená interpersonálními vztahy mezi jedinci. V rodině tak můžeme pozorovat síť sociálních pozic a rolí, která určuje postavení každého člena a udává mu jeho práva i povinnosti. Uplatňování těchto pozic a rolí v rodině je velmi důležité, jelikož působí stabilizačně na chod rodiny a usnadňuje komunikaci a interakci mezi jejími členy. Role tak určují očekávané chování jedinců, kteří mohou mít i několik rolí najednou, syn je zároveň bratrem atd. Role v rodině mohou být dlouhodobé tedy otec, matka, syn, ale i krátkodobé, jako např. role trestajícího otce či role potrestaného syna²².

Další důležitými aspekty rodinné struktury jsou hlediska moci a její distribuce. V rodině jsou jasně rozdělené pozice dominance a submitivity, a tak vzniká struktura, kde členové s vyšší pozicí mají v rukou kontrolu a dohled nad členy s nižší pozicí. Rodiče tak působí na děti a skrze různé komunikační kanály udržují chod a strukturu rodiny. V rodinném systému se také objevuje silný pocit sounáležitosti mezi jejími členy, a to zejména z důvodu sdílení společných názorů, postojů a idejí²³.

1.3 Funkce rodiny

Rodina plní několik funkcí. Mezi ty základní se řadí funkce biologická a reprodukční, funkce výchovná, funkce obranná a poskytování bezpečí, funkce materiální a funkce emocionální. Hodnocení rodiny se vždy provádí z hlediska její funkčnosti, tedy z hlediska jednotlivých funkcí, které plní. Všechny její funkce mají stejnou váhu a narušení kterékoli z nich vede zpravidla k narušení stability jejího fungování jako celku. Rodina, která má některé funkce narušeny, či zcela chybí, se označuje jako rodina dysfunkční²⁴.

²¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

²² MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

²³ MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

²⁴ PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1996. ISBN 80-7043-204-7.

Dle Šulové²⁵ je v rámci oblasti funkcí rodiny patrná jistá nejednost, a tak uvádí čtyři základní funkce rodiny, funkci reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální.

Reprodukční funkce

Reprodukční funkce je zásadním důvodem pro existenci rodiny. V současné době však existuje několik alternativ, které mohou reprodukční funkci rodiny nahradit a odebrat tak rodině nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce. Díky technickému a genetickému rozvoji mohou dnes rodiče děti adoptovat, podstoupit umělé oplodnění, mohou žít jako bezdětné páry, jejich nevyhovující výchovu může nahradit stát v podobě dětských domovů či se mohou rodiči stát také homosexuální páry osvojením nevlastních dětí. Všechny tyto alternativy tak staví rodinu do pozice sociální struktury, kde jsou naplňovány potřeby jejích členů, spíše než do pozice významné struktury nesoucí úlohu zachování rodu²⁶.

Materiální funkce

Materiální funkce rodiny dnes není tolik významná, jako byla v minulosti. Před lety bylo možné vnímat rodinu jako samostatně hospodařící jednotku, kde slabší jedinci byli odkázáni na pomoc více produktivních členů. V dnešním světě sociální politiky je možné nefungující materiální složku rodiny zabezpečit ze zdrojů společnosti, prostřednictvím sociálních podpor, a tak se i v této oblasti rodina stává nahraditelnou společností jako celkem²⁷.

Výchovná funkce

Výchovná funkce je podstatná, a oproti ostatním funkcím také těžko nahraditelná. Žádný kolektiv, výchovné instituce či společnost, nemůže nahradit specifickou dynamiku rodinného prostředí, které pomáhá formovat postoje ke světu, blízkému okolí a sobě samému. „*Rodina je prostředím, které poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě a v podstatě*

²⁵ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

²⁶ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

²⁷ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

mu poskytuje vše potřebné pro plynulé zařazení do společnosti.“²⁸ Jak z uvedené citace vyplývá, rodinné vazby a vztahy neposkytují pouze výchovu potomků, ale také působí na všechny členy rodiny krátkodobě i dlouhodobě. Rodina je také regulátorem tzv. nežádoucího chování, kdy výzkumy zaměřené na tuto oblast prokázaly, u jedinců, kteří postrádají rodinné zázemí, dochází mnohem později ke snaze léčit nebo měnit svůj negativní stav²⁹.

Emocionální funkce

Čtvrtou uvedenou funkcí rodiny je funkce emocionální. Tato funkce je nezastupitelným článkem, který nelze nahradit žádným z alternativních zdrojů. Určuje význam rodiny, který se v průběhu času může měnit, ale stále je nezbytným článkem mezi společnostmi a jedincem. Emocionální funkce rodiny nezávisí na věku členů rodiny, ale uspokojuje základní potřeby jejích členů, jako je potřeba zázemí, přijímání, podpory a pomoci, klidu a uvolnění, důvěrnosti či sdílení zážitků nebo společných rituálů, které jsou nutné pro všechny věkové kategorie. Důležitost této funkce potvrzuje také fakt, že nejvíce a nejhluběji postižená rodina, označená jako dysfunkční, postrádá právě tuto funkci. Emoce hrají výraznou roli v procesu socializace, a tak nedostatek podpory v tomto směru činí jedince velmi zranitelným a ohroženým ve společnosti³⁰.

1.3.1 Kategorizace rodin z hlediska jejich funkčnosti

Podle výše zmíněných funkcí můžeme rodiny kategorizovat a vzhledem ke vztahu k dítěti vyčlenit několik základních typů. Helus³¹ rozlišuje pět základních typů rodin dle jejich fungování, a to rodiny stabilizačně funkční, funkční rodiny s přechodnými, více či méně závažnými problémy, rodiny problémové, dysfunkční a rodiny afunkční.

²⁸ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998, s. 326. ISBN 80-7178-269-6.

²⁹ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

³⁰ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

³¹ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. s. 151-153. ISBN 978-80-247-1168-3.

Rodiny stabilizačně funkční

První kategorie funkčnosti rodin se definuje jako rodina bez větších potíží ve funkční oblasti, rodiny nevykazují žádné problémy a vytvářejí kvalitní socializační podmínky pro potomky.

Rodiny s přechodnými problémy

Do druhé kategorie, tedy do rodin s přechodnými problémy, se řadí většina rodin ve společnosti. Tyto rodiny se setkávají s určitými problémy, jako jsou třeba problémy ve finanční oblasti, s chováním či prospěchem dětí, s prarodiči, atd. Tyto problémy však nejsou svou povahou traumatizující a rodiny mají vždy snahu a schopnosti tyto problémy vyřešit. Problémy se tak naopak stávají pozitivní věcí pro potomky, které je svým způsobem zocelují a připravují na budoucí život.

Rodiny problémové

Třetí kategorie jsou rodiny problémové. Tyto rodiny se již potýkají s problémy v oblasti konkrétních funkcí. V důsledku toho těmto rodinám hrozí rozpad, jelikož řešení, které se snaží přinést, jsou pouze dočasná. Rodiny tak často dospívají k rozchodu rodičů, kteří se posléze snaží najít nové uspořádání s minimálním dopadem na děti.

Rodiny dysfunkční

Čtvrtou kategorii již charakterizují rodiny dlouhodobě a vážně narušené. Problémy těchto rodin, jako je alkoholismus, dlouhodobé krize, psychické poruchy členů či podprůměrný příjem, přináší dlouhodobé následky, které přímo vedou k ohrožení dětí. V těchto rodinách dále chybí vůle a schopnosti řešení problémů a pomoc přichází z vnějšku, zásahem společnosti a jejích institucí.

Rodiny afunkční

Do poslední kategorie se řadí rodiny, které neplní svůj účel vůči dítěti a ohrožují jej. Tyto rodiny jsou zatíženy patologickými jevy a nevykazují žádný zájem o potomky. I zde je nutné řešení přicházející z vnějšku, často dochází k zásahu práva a potomci jsou rodině odebráni a umístěni do dětských domovů.

1.3.2 Typologie problémově zatížených rodin

Helus³² uvádí celkem devět typů rodin, se kterými se často setkáváme, a které mají narušenou funkční oblast, z důvodů různých druhů zátěží a problémů.

Nezralá rodina

V této rodině figurují nezkušení a nezralí rodiče, kteří mají pochybnosti vůči jejich, často nechtěným, dětem. Tato ambivalence citů se buď ustálí, a rodiče si na svou novou roli zvyknou a své dítě přijmou, nebo prohloubí krizi dotýkající se vztahů mezi členy rodiny. Nezralost rodičů se projevuje v různých oblastech, jako jsou životní hodnoty, zkušenosti, ale i city. Dítě je tak ohroženo citovou deprivací či jinými problémy.

Přetížená rodina

Tato rodina je zralá, má zájem o děti, rodičům na nich záleží, ale v důsledku nízké frustrační tolerance rodičů dochází k jejich vyčerpanosti a nedostatečnému plnění rolí v rodině. Rodiče se cítí přetížení, a to z několika důvodů. Situaci ztěžují různé druhy konfliktů, narození dalšího dítěte, nemoc v rodině, ekonomické problémy či problémy v zaměstnání. V tomto důsledku se tak snižuje psychologická funkčnost rodiny, rodiče bývají bezradní, neví, jak danou situaci řešit, aby problémy nedoléhaly i na děti, a tím tak ještě zvětšují pocit přetíženosti. Většina těchto problémů bývá dočasného charakteru, a tak negativní vlivy na děti nebývají dlouhodobé.

Ambiciózní rodina

Tento typ rodiny je také na první pohled bez problémů a nevykazuje žádné prvky dysfunkčnosti. Problém však tkví v tom, že rodiče v těchto rodinách dávají přednost vlastní seberealizaci, uplatnění v zaměstnání a kariéernímu vzestupu před rozvojem osobnosti jejich dětí. Tyto vlastní potřeby rodiče nadměrně pohlcují a ubírají čas na výchovu a péči o děti. Tito rodiče mají vysoké cíle v hodnotové orientaci a preferují cíle ve formě vysokého materiálního standardu. Přinášející problémy si však neuvědomují a argumentují tím, že veškeré své snažení činí ve prospěch dětí. Děti jsou tak často obdarovávány hodnotnými

³² HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. s. 153-163. ISBN 978-80-247-1168-3.

věcmi, chybí jim však uspokojování citových potřeb, potřeb sounáležitosti k domovu, jistoty atd.

Perfekcionistická rodina

V tomto typu rodiny činí problémy zejména výrazný nátlak, který vyvíjejí rodiče na své na děti, a tím je tak vystavují permanentní zátěži. Děti musí v této rodině podávat vysoké výkony, vykazovat perfektní výsledky, být vždy lepší než ti druzí, a to bez ohledu na to, jaké jsou jejich možnosti. Vzniká tak rozpor mezi schopnostmi, zájmy či vnějšími možnostmi dětí, jako je čas, klid či materiál, s jejich skutečným potenciálem. Dítě se v tak tomto typu rodiny ocitá v permanentní zátěži, cítí silný strach ze selhání a je vyčerpané. Selhání se v této rodině vnímá jako katastrofa a nepřekonatelný problém. Toto vnímání působí v rodině disharmonii, dítěti je narušeno jeho citové zázemí a zároveň klesá jeho sebejistota a sebedůvěra.

Autoritářská rodina

Vztahy k dítěti v této rodině jsou omezeny na příkazy a zákazy rodičů bez přihlídnutí k potřebám dítěte, které tak ztrácí možnost se rozvíjet v dovednostech, jako je samostatné rozhodování a zvládání vlastní odpovědnosti. V důsledku toho dochází v tomto typu rodiny k frustraci seberealizačních potřeb dítěte, což vede k projevům jako rezignace, vzdání se iniciativy, averzi, vzteku či negativismu vůči každé společenské autoritě. Rodiče na dítě tlačí tím způsobem, že od něj vyžadují slepou poslušnost, často užívají psychických i fyzických trestů, a tím tak výrazně potlačují rozvoj osobnosti dítěte.

Rozmazlující neboli protekcionistická rodina

V této rodině hrají ústřední roli tendence rodičů vyhovět vždy požadavkům dítěte, postupovat dle jeho přání a dát mu vždy za pravdu. Tyto rodiny plní požadavek opory a zázemí, ale zároveň dítěti upírají možnost přiznat svůj omyl a nedostatek, dát za pravdu druhým, či vynakládat úsilí, a tím narušují jeho zdravý vývoj. V rodinách tohoto typu se vyskytují tři druhy protekcionismu – útočný, soucítící a služebný. První typ je charakterizován útočnou ochranou dítěte, kdy rodiče jednají v jeho prospěch vždy a všude, pobízejí v něm pocity křivdy a často se staví do opozice s pedagogy. V druhém případě protekcionismu zaujímají rodiče spolutrpitelské postoje k dětem a vnímají svět jako nepřítel dětí. Tímto chováním však narušují pozitivní vztah dítěte ke světu a k druhým lidem. Poslední

typ protekcionismu se projevuje podřízeným postojem rodičů, kteří vždy chtějí dítěti vyhovět, a tím tak dávají dětem možnost, aby si diktovaly podmínky a rodiče si podřizovaly své vůli.

Rodina nadměrně liberální a improvizující

V této rodině liberální postoj rodičů vůči dítěti, který přináší výrazné strádání. Rodiče nevytyčují výchovné cíle a věří, že dítě si samo zvolí to, co je pro něj správné. Dítě ale v tomto důsledku trpí nedostatkem řádu a strádá přemírou volnosti, která je mu dána, a často ji také zneužívá ke své libovůli. V tomto prostředí není schopno přivykat principům a pravidlům, naproti tomu pěstuje lenost, egoismus a sobectví.

Odkládající rodina

Rodiče v této rodině narušují vývoj dětí tím, že mají tendence svěřovat své dítě jiným, kdykoli je to možné. Tyto tendence se objevují zejména u mladých rodičů, ambiciózních či přetížených rodin. Děti jsou svěřovány prarodičům, přátelům, známým, kolektivním výchovným zařízením nebo komukoli jinému, kdo je ochoten se o dítě postarat. U těchto dětí tak dochází k narušení citového zranění, nenaučí se vztahu k svému domu, věcem i povinnostem a vytvoří si pocit, že nikam nepatří a nikdo ho nechce.

Disociovaná rodina

U tohoto typu rodiny dochází k vážnému narušení důležitých vztahů, které svou rozvinutostí a spolehlivostí zajišťují psychologickou funkčnost rodinného prostředí. Disociovaná rodina se potýká s problémy ve vnitřních i vnějších vztazích v rodině. Z hlediska vnějších vztahů dochází k izolovanosti od okolí, uzavření rodiny sama do sebe a k pohlcování vlastními problémy. Stejně tak může v tomto typu rodiny docházet ke konfliktovosti uvnitř rodiny, kdy rodina silně protestuje vůči společnosti, prosazuje v ní své zájmy, a tím tak přináší do rodiny krizi a napětí. Z pohledu vnitřních vztahů dochází v tomto typu rodiny k oslabení kontaktů mezi jejími členy, kdy se každý zajímá jen o své záležitosti a dítě je tak citově deprimováno. Na druhé straně může docházet ke konfliktům mezi členy rodiny, což přináší napětí, neklid, strach z rozpadu rodiny a vzájemné napadání. Ve všech těchto důsledcích je dítě pocházející z disociované rodiny silně traumatizováno a je narušen jeho vývoj³³.

³³ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

1.4 Rodina jako měnící se systém

1.4.1 Historický vývoj rodiny

Jak uvádí Šulová³⁴, „Vymezujeme-li pojem rodina, je nemyslitelné opomenout to, že v praxi se vyskytuje pouze jako stále se měnící sociální struktura, a to dokonce v několika rovinách: ve smyslu historických změn, v rovině určitých vývojových fází konkrétní rodiny a dále v rovině aktuálně probíhajících změn systémů, do nichž je rodina zařazena.“

Stejně tak jako první sociální struktury, tak i rodina má svůj původ v pravěku, konkrétně v mladší době kamenné, kdy se objevuje člověk dnešního typu. Jak uvádí Matoušek³⁵, z archeologických nálezů je patrné, že tehdejší lidé žili ve skupinách pokrevně spřízněných, tudíž jejich společnost byla klanová a odvozovala se od společného předka. Dle Mlčáka³⁶ měly tyto pravděpodobně velké skupiny s volným sociálním uspořádáním společnou snahu ve formě výživy, ochrany, rozmnožování a péče o potomstvo.

Co se týče organizace a vedoucí úlohy v rodině, v pravěké rodině stála pravděpodobně v čele žena, jak dokazují mnohé nálezy, a tak není vyloučeno, že takováto rodina zastávala matriarchát. Rodiny byly zřejmě spřízněné po linii mateřské, jednalo se tedy o rodiny matrilineární. Do příchodu neolitické revoluce se rodiny sdružovaly spíše v menších uskupeních, protože kvůli častému stěhování za zdrojem obživy by jako větší skupiny neuspěly, s příchodem zemědělství a řemesel však se však rodiny usazují a mohou se více početně rozrůstat. Nově trvale obydlená sídla přinášela nové možnosti, rodiny obhospodařovaly svá území, společnost se začala diferencovat podle majetku a muži získali nová postavení. Rodina tak plynule přešla do organizace patriarchální³⁷.

Ve starověku byl dominantní rod, tedy soubor rodin, které odvozovaly svůj původ od společného předka. Společnost byla organizovaná podle rodů a rodiny byly silně patriarchální. Ve starověkém Řecku byl s rodinou spjatý tzv. oikos, což bylo označení pro společnou

³⁴ ŠULOVÁ, L. Člověk v rodině. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998, s. 314. ISBN 80-7178-269-6.

³⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

³⁶ MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

³⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

domácnost, do které kromě rodiny patřili otroci, majetek či hospodářská zvířata. Ženy měly v této době svá práva a jejich povinnosti se týkaly péče o děti a domácnosti, ovšem jejich postavení bylo celkově podřízené³⁸.

Středověké rodiny byly také patriarchální, z počátku bylo dokonce tolerováno mnohoženství, zejména u bohatých a mocných mužů. Postupem času začalo rodinu výrazně ovlivňovat křesťanství. Hlavním úkolem rodiny se stalo rození dětí, v rodině měla vládnout vzájemná poslušnost a vzájemná úcta. Z ekonomického pohledu byla rodina výrobní jednotkou, její členové obdělávali půdu, chovali zvířata či provozovali řemeslo. Běžné bylo soužití i tří generací a širších rodin, zejména na vesnicích, kde bylo soužití možné na velkých statcích. Ve městech spolu žily rodiny menší. Role byly striktně rozdělené, muži zastávali vedoucí postavení a ženy jim byly podřízeny³⁹.

V novověku přichází řada společenských změn, které mají vliv i na podobu tehdejší rodiny. V první řadě je to období revolucí, do kterých vnášejí svůj protest i ženy, a dají za vznik emancipačnímu hnutí, které prosazuje občanskou rovnost a práva žen. Dochází tak k rozpadu patriarchální rodiny a prestiž muže v rodině začala klesat. Industrializace přinesla ženám možnosti zapojit se do trhu práce a muž tak přestal být jediným živitelem rodiny. Byly uzákoněny rozvody a rodina přestala být přímo podřízená církvi. Průmysl přitahoval lidi do měst, došlo k rozpadu několika generačních seskupení v jednom domě a rodiny začaly žít v menších uskupeních, v menších bytech. Vlivem těchto trendů začalo prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Rodina tak prošla výraznou změnou a pod taktovkou individualismu se vyvíjela do současné podoby⁴⁰.

³⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

³⁹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

⁴⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-85850-24-9.

1.4.2 Vývoj rodiny v současnosti

Dle Mlčáka⁴¹ jsou vlivem individuálních zájmů jednotlivce, které začínají být dominantní zejména ve 20. století, pomalu zastiňovány zájmy rodinné. Projevy těchto tendencí je např. odkládání založení rodiny, zakládání rodiny bez uzavření sňatku, omezování počtu dětí, či vysoká míra rozvodovosti. Na druhé straně se však rodiče v rodině angažují nejen ekonomicky, tedy snahou zajistit dětem finanční kapitál, ale působí na děti také v oblasti vzdělání a snaží se jim zajistit co nejlepší vzdělání, na které jejich děti dosáhnou.

Ženy stojí v této době v rovné pozici s muži, muži ovšem stejně zůstávají v patriarchální pozici a v rodině zastávají většímu podílu práce ženy. Význam širších rodinných vztahů se snižuje, děti po dosažení dospělosti opouštějí své rodiče, stěhují se do větších měst a upřednostňují nukleární model rodiny⁴².

Šulová⁴³ nastiňuje ještě další aktuální změny a trendy přicházející v současnosti. Dle ní dochází v České republice po roce 1989 k posunům směrem k moderní evropské demokratické společnosti. To se projevuje poklesem úrovně porodnosti a uzavíráním manželství s perspektivou bezdětnosti. Namísto sledování blaha dítěte jsou v první řadě sledovány zájmy a spokojenost partnerů. Dále v této době vzniká mnoho alternativ „rodinného soužití“. V rámci rodiny tedy existují širší intimní životní styly a formy, které souvisí s celkovým rozrůžňováním životních hodnot atd. Ve společnosti téměř mizí extrémně mladá manželství, uzavíraná kolem osmnáctého roku života, a naopak se objevuje věkový posun směrem vzhůru při uzavírání prvního manželství. Vyšší věk novomanželů však nepřináší zralejší úvahy o partnerství, rodičovství a rodině, jak se předpokládalo, a nárůst rozvodů neustále stoupá⁴⁴.

Současnou rodinu shrnuje do pěti znaků Helus⁴⁵, když popisuje její rysy s odkazem na dějinný vývoj. Rodina je dle něj v první řadě nukleární, skládá se tedy z malého počtu lidí, kteří tvoří její jádro a sdílejí intimní soužití, což je nitro celé rodiny. Dále je současná rodina manželská, protože její základ tvoří manželská dvojice a její soužití, a také dvougenerační,

⁴¹ MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

⁴² MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. Ostrava: Repronis, 1999. ISBN 80-86122-42-2.

⁴³ ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

⁴⁴ ŠULOVÁ, L. *Člověk v rodině*. In *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

⁴⁵ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.

jelikož matka a otec spolu s jejich dětmi tvoří dvě generace, které spolu žijí v jedné domácnosti. Rodina v dnešní době funguje jako soukromý prostor, a tak by se dala dále charakterizovat jako rodina intimně vztahová, velkou roli zde totiž hraje vzájemné cítění a poskytování citové opory. Posledním znakem současné rodiny tzv. privátní individualizace, kdy má rodina svou vlastní autonomii, a rozhoduje se na základě vlastních přesvědčení spolu s nesením vlastní odpovědnosti. V tomto bodě však předchází rizikům také společnost, která vytyčuje zásady náležitého života, jako např. zákon o rodině atd.

2 Rodičovství

2.1 Pojem rodičovství

Pojem rodičovství, angl. *parenting*, je odvozen z latinského slova *parere*, tedy rozvíjet, vychovávat nebo věnovat úsilí. Rodičovství je nejdůležitější proces v životě lidí, je to nástroj k přežití, usilovné a nepřetržité snažení a také dobrovolné obětování sama sebe pro druhého člověka. Mohli bychom jej vymezit jako proces, aktivitu, interakci a životní cíl⁴⁶. V odborné literatuře je rodičovství definováno jako „*soubor účelových aktivit, které zajišťují přežití a celkový rozvoj dítěte*“⁴⁷.

Rodičovství může být předmětem zájmu mnoha vědních oborů. Vedle psychologie se rodičovstvím zabývá sociologie, pedagogika, ale i biologie. Rodičovstvím z biologického hlediska se věnuje např. Koukolík⁴⁸, který jej definuje jako „*zvlášť všestranný informační nápor ze zevního i niterního světa organismu*“. Dále hovoří o rodičovství jako o hlubokém zakořenění duševních funkcí, které přináší empatii, sebeuvědomění i kořeny lidství⁴⁹.

Z pohledu sociologie definuje rodičovství Možný⁵⁰, který uvádí, že „*Od narození prvního dítěte zůstává rodičovství organizačním principem životního cyklu rodiny*“. Dle něj je rodičovství širokým konceptem s odlišným obsahem podle fáze rodinného cyklu. Pro pohledy sociologů se stalo důležitým aspektem výzkumu zejména po poklesu reprodukce ve společnosti v posledních desetiletích. Sociologové se tak zaměřují hlavně na problematiku přechodu k rodičovství⁵¹.

⁴⁶ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004.

⁴⁷ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004, s. 5.

⁴⁸ KOUKOLÍK, F. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. Praha: Karolinum, 2008, s. 37. ISBN 978-80-246-1496-0.

⁴⁹ KOUKOLÍK, F. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1496-0.

⁵⁰ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství: 2006, s. 146. ISBN 80-86429-58-X.

⁵¹ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

Hartl⁵² definuje rodičovství, resp. rodičovské chování jako „*chování týkající se péče o potomstvo, přičemž čím lepší a delší, tím větší naděje na přežití potřeba menšího počtu potomků*“.

Hoghugh⁵³ dále uvádí, že rodičovství je základním nástrojem a klíčovým prvkem pro přežití druhu a je staré jako lidstvo samo. Motivace k tomu stát se rodičem a mít děti je naprosto přirozená, protože se jedná o běžné a očekávané naplnění mužské či ženské role v naší společnosti. Do procesu rodičovství je začleněn každý člověk a člen společnosti, i když sám děti nemá, je dítětem svých rodičů. V tomto důsledku můžeme hovořit o lidské společnosti jako o rodičovské společnosti. Obecný altruismus spojený s rodičovstvím tak propojuje všechny obyvatele naší planety, rodiči jsou lidé různých národností, různého věku, různých sociálních vrstev, etnických či náboženských skupin nebo politických přesvědčení.

2.2 Funkční předpoklady rodičovství

Rodičovství je nejvíce náročná role v dospělém životě. Každý rodič na sebe musí vzít závazek ve formě zodpovědnosti za své dítě. V současnosti se v souvislosti s rodičovstvím hovoří o významu finanční a ekonomické stability rodiny. Panuje názor, že dobře finančně zabezpečená rodina je základním předpokladem pro stabilní vývoj jedince. Ekonomická situace je však pouze jedním z funkčních předpokladů rodičovství. Dále se sem řadí znalost, porozumění, motivace, zdroje a možnosti rodičů⁵⁴.

2.2.1 Znalost a porozumění

Základní znalost oblasti péče o dítě je přirozenou součástí života. Rodiče v průběhu života nabudou znalosti o tom, jak s dítětem nakládat a jak se k němu adekvátně chovat. Tato znalost souvisí se socializací, kterou každý jedinec prochází, a fakta o potřebách dítěte jsou kulturně známá a v každé společnosti sociálně podmíněná. Porozumění rodičů bychom mohli

⁵² HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Portál: Praha, 2009. ISBN978-80-7367-596-1.

⁵³ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁵⁴ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

definovat jako srozumitelnou interpretaci stavu dítěte. Každý rodič ve své roli reaguje na aktuální stav dítěte a jeho signály, které značí jeho potřeby a stavy⁵⁵.

2.2.2 Motivace

Dalším důležitým předpokladem rodičovství je motivace. Hoghughi⁵⁶ uvádí, že každý rodič je motivován v několika směrech. V první řadě pramení motivace z biologické potřeby člověka rozmnožovat se a mít potomky. Sobotková⁵⁷ se také vyjadřuje k motivaci stát se rodičem a uvádí, že rodičovství je považováno za samozřejmou součást životního plánu mladých lidí. Motivace bývá také podněcována tlakem z okolí, očekáváním rodiny, kdy se objevuje tlak na udržení rodinné linie. Stejně tak přátelé, kteří již děti mají, mohou jít příkladem bezdětným párům, kteří se jejich modelem inspiroují. Motivace rodičů mít děti je natolik silná, že přináší závazky obětovat sebe, své osobní ambice a svůj čas pro svého potomka. Rodičovství je z jedné strany nuceno odsunout své zájmy ve prospěch dítěte a rodiče musí činit kompromisy mezi vlastními potřebami a závazkem být dobrým rodičem. Mezi tzv. oběti rodičovství se řadí finanční znevýhodnění rodiny, omezení osobní svobody, negativní dopad na partnerský či manželský vztah, obavy ze selhání v nové roli či zpomalení kariéry matky. Podstata rodičovství však spočívá v tom, že rodiče jsou ochotni veškeré tyto oběti přinést a vzniklé kompromisy řešit.

Matějček⁵⁸ hovoří o motivaci ve vztahu k rodičům. Rozlišuje několik potřeb, které rodiče ve svých rolích uspokojují. Rodičovství dává dle něj dospělým lidem hluboké životní uspokojení a přináší radost, kterou vnitřně potřebují. Děti tak uspokojují potřeby dospělých, a to hned v několika směrech. V první řadě se jedná o potřebu stimulace, dále o potřebu učení, potřebu bezpečí a jistoty, společenského uznání a také potřebu otevřené budoucnosti.

⁵⁵ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁵⁶ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁵⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

⁵⁸ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1989. s. 15-17.

Potřeba stimulace

Tato potřeba vede organismus k činnosti. Dospělý jedinec potřebuje zásobovat nervový systém podněty, aby se činnost projevila. Je to přirozená potřeba lidí, která jde proti strachu z nudy a nečinnosti. Dítě je v tomto směru téměř nevyčerpatelný zdroj podnětů a přináší vzruch do života, bez něž by byl partnerský či manželský život prázdný.

Potřeba učení

Další potřeba vyžaduje nabývání nových zkušeností a poznatků v průběhu života, které ovšem nesmí být nahodilé a vyžadují řád a smysl. I zde je dítě zdroj lidských prožitků a zkušeností a podněty okolo dítěte přináší tyto nové přirozené životní zkušenosti, které se integrují do osobního systému a jedince, který s jejich pomocí dál roste a zraje.

Potřeba bezpečí a jistoty

Tato potřeba je dána citovými vazbami a vztahy, jelikož bezpečí je spojené s přítomností někoho, koho máme rádi a s kým nás pojí hluboké citové pouto. Tuto potřebu uspokojují jak rodiče svým dětem, tak i děti svým rodičům. Tato potřeba je u rodičů viditelně uspokojena zejména v pozdním věku, dochází k obratu rolí a dospělé děti jsou vnímány jako nenahraditelná citová pojistka.

Potřeba společenského uznání

Potřeba společenského uznání souvisí s uvědoměním si vlastní ceny a hodnoty. Dítě v tomto směru zhodnocuje člověka a posiluje jeho já a vlastní jistoty. Ve vztahu k dětem rodiče něco znamenají, jsou nositeli odpovědnosti, mají své povinnosti a role jim také přináší nové starosti. Všechny tyto aspekty zvyšují hodnotu člověka. Uspokojení této potřeby spočívá také ve snaze vyrovnat se ostatním rodičům v této společenské funkci.

Potřeba otevřené budoucnosti

Každý člověk potřebuje před sebou perspektivu, aby mohl dál pracovat. Děti jsou v tomto směru pokračováním vlastního života a tvořivého životního proudu. Lidé mají s přibývajícím věkem tendenci zopakovat si své vlastní dětství ve svých dětech a nějakým způsobem tak přispět do koloběhu života.

Podle Sobotkové⁵⁹ vedle těchto aspektů rodičovství existují také přínosy, které tato role do života dospělým vnáší. V první řadě rodičovství rozvíjí vztahy, a to jak nový radostný vztah s dítětem, který vznikne jeho narozením, tak i vztahy s okolím. Rozvíjet se může partnerský či manželský vztah, jelikož se partneři vidí v nových rolích, nebo se navazují nová přátelství s rodiči dalších dětí, se kterými dospělí sdílí zájmy a povinnosti. Rodičovství je dále také osobním naplněním, které přináší sebevyjádření a osobní rozvoj. Je pokračováním rodu, výzvou, která přináší sebepoznání, a je také známkou dospělosti, a to zejména u žen v roli matek.

2.2.3 Zdroje a možnosti rodičů

Dalším funkčním předpokladem pro rodičovství jsou zdroje a možnosti rodičů. Do této kategorie předpokladů se řadí všechny aspekty, které rodiče k plnění své role potřebují. Jedná se o osobnostní kvality rodičů, jejich schopnosti a také jejich sociální sítě a veškeré hmotné materiální zabezpečení⁶⁰.

Kvalitami rodičů se míní jejich chování na základě osobnostních charakteristik. Do rodičovské role je zapojena celá osobnost člověka a za kvality vhodné k rodičovské úloze se dá všeobecně považovat např. dobrosrdečnost, inteligence, stabilita, komunikativnost a dobrý fyzický i duševní stav. Existuje nepřeberné množství příruček a doporučení, jaký by měl dobrý rodič být, avšak je jasné, že žádný rodič nemůže být dokonalým stvořením bez chyb⁶¹.

Co se týče schopností rodičů, zde se považuje za přínosné umět efektivně komunikovat a zejména získávat zdroje, které rodičovství usnadní, a tyto zdroje dobře využívat. To souvisí také spolupráce rodičů v sociálních sítích, které si ve svém okolí utvoří. Jedná se o členy rodiny, prarodiče, sourozence nebo přátele či sousedy atd. Tito lidé tvoří důležitý sociální zdroj a mohou pomoci s rodičovskou rolí aktivním či pasivním způsobem. Pomáhají dětem v oblasti socializace a rozšiřují jeho působení i za hranice rodiny, což je pro jeho vývoj velmi důležité. V dnešní době je to o to důležitější, jelikož moderní rodiny žijí odděleně od ostatních generací a tráví méně času s příbuznými a lidmi z okolí. V tradiční

⁵⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

⁶⁰ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁶¹ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

rodině bylo však mezigenerační soužití zcela přirozenou záležitostí. Dnes tak vzrůstá izolace od širší rodiny a styk s okolím a členy společnosti je tak pro děti důležitým prvkem ve vývoji⁶².

Posledním důležitým zdrojem pomáhajícím v rodičovské roli jsou hmotné statky a zboží. Finance, zboží či služby výrazně pomáhají ve výchově dětí. Rodičovství totiž vyžaduje velké množství výdajů v oblasti oblékání, stravování, bydlení, vzdělávání atd. Rodiče tak vedle psychologických aspektů výchovy nemohou podceňovat finanční stránku, která je stejně důležitá⁶³.

2.3 Základní charakteristika rodičovských aktivit

Pod pojmem rodičovství se neskrývá pouze jedna konkrétní aktivita, která musí být v roli rodiče naplněna. Hoghugh⁶⁴ ve své charakteristice rodičovských aktivit uvádí, že být rodičem znamená provozovat obrovskou škálu aktivit, rodičovských praktik a úkolů, které jsou zaměřené na správný vývoj dítěte. Rodiče musí selektivně vybírat ty nejdůležitější a základní aktivity, které dítěti zajišťují bezpečný růst, ale zároveň neopomínat ty ostatní, které s nimi úzce souvisí a na dítě působí. Mezi základní aktivity, které rodiče ve své roli plní jsou péče o dítě, kontrola a dohled nad ním a také podpora správného vývoje. Každá tato oblast dále obsahuje prevenci nežádoucích vlivů a podporu všeho pro dítě prospěšného. Rodiče ve svých rolích instinktivně podporují vše, co dítěti pomáhá, co jej pozitivně rozvíjí a podporuje. Současně také zamezují všemu, co by dítěti mohlo nějakým způsobem ublížit.

Souhrnně lze říci, že péče o dítě je soubor aktivit, které se starají o základní potřeby dítěte. Nejedná se pouze o fyzické potřeby jako jídlo, teplo atd., ale také o potřeby emocionální, tedy lásku a bezpečí, a sociální, jako je začlenění dítěte do společnosti atd. Péče o dítě je chráněna zákonem.

Mezi další základní aktivity rodičovství se řadí kontrola a dohled nad dítětem. Rodiče jsou schopni na základě chování dětí určitě jejich pocity a aktuální potřeby. Takovému

⁶² HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁶³ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

⁶⁴ HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. London: Sage, 2004. ISBN 0-7619-7104-1.

dohledu se říká monitoring a jde o záměrné pozorování a sledování, zejména malého dítěte, a reagování na jeho chování, potřeby a pocity. U starších dětí se tyto aktivity stávají rozporuplné, jelikož rodiče od těchto aktivit neupouštějí, zároveň ale vědí, že dítě s rostoucím věkem potřebuje také více autonomie.

Další aktivity spojené s rodičovstvím jsou také podpora a rozvoj potenciálu dítěte. Je na rodičích, aby děti podporovali v jejich silných stránkách, zájmech a přáních. Péče o fyzické a duševní zdraví dítěte, o jeho intelektuální a emoční vývoj a také zájem o jeho socializaci a rozvoj ve společnosti jsou také samozřejmé aktivity rodičů.

3 Výzkumné studie na téma rodičovství

Tato kapitola se věnuje analýze výzkumů na téma rodičovství, které byly vydány v posledních patnácti letech. Celkem čtrnáct vybraných odborných článků tak reflektuje pohledy psychologů a sociologů na problematiku rodičovství ve světě. Také analytická část této práce si klade za cíl provést výzkum na téma rodičovství. Hlavním úkolem této analytické části je zmapovat podobu dnešního rodičovství očima seniorů. Zaměřuje se především na to, jak senioři vnímají současné rodičovství, jaké prvky dle nich rodičovství ovlivňují a co vnímají jako rizika a úskalí rodičovství v dnešní době. Na poli výzkumů oblasti rodičovství však převládají studie kvantitativní povahy, proto se tato práce snaží uchopit náhled na tuto oblast jiným způsobem a její povaha je kvalitativní.

Níže prezentované studie v této kapitole jsou ukázkou toho, na co se v této době výzkumníci v oboru rodiny a rodičovství nejvíce zaměřovali, a jaká témata byla předmětem jejich diskuze. Prezentované články postupně vycházely v několika prestižních odborných magazínech, jako jsou např. mezinárodní časopis aplikovaných studií rodiny *Family Relations*, odborný časopis zaměřený na manželství a vztahy v rodině *Journal of Marriage and Family*, a další. Autoři těchto studií, většinou z angloamerického prostředí, svými výzkumy navazují na předchozí diskuze a problémy devadesátých let a posouvají výzkum rodiny dál do současnosti. Příkladem těchto autorů, kteří se věnují problematice rodičovství po dlouhou dobu a svým výzkumem posouvají témata diskuze kupředu, jsou např. britský profesor Jay Belsky, který se zaměřuje na studie dětí, rodičů a rodin či americký profesor Brent McBride, který se věnuje problematice rodičovství a otcovství. Tato analytická zpráva ukazuje jak shodné názory na problematiku rodičovství, tak i diskuze a spory o výsledných poznatcích. Prezentuje, jak se výzkum rodiny a rodičů v daném období vyvíjel.

Problémy, které se v odborných kruzích spojených s rodičovstvím nejvíce diskutují, se dotýkají zejména oblasti rolí otců a jejich zapojení do výchovy dětí, praktik rodičů a jejich vlivu na potomky, rozvodů a jejich generačního přenosu, či genderu jako významného faktoru, který ovlivňuje rodiče i jejich děti.

Roku 1998 vyšla v odborném časopise *Family Relations* výzkumná studie s názvem *Parenting Alliance as a Predictor of Father Involvement*. Její autoři Brent McBride a Thomas R. Rane⁶⁵ se v ní pokusili objasnit vztah mezi kvalitou manželství a zapojením otců do rodičovských aktivit. Jejich práce pokračovala v trendu zkoumání zapojení otců do výchovy jejich dětí, který započal v 80. letech 20. století. Tehdy se pozornost psychologů a sociologů obrátila k postavení otců v rodině a k funkci otcovství jako takové. První výzkumná otázka, kterou si v této souvislosti odborníci kladli, byla taková, jestli jsou otcové schopni poskytnout dětem takovou péči jako matky. Po vesměs kladných zjištěních tak přišla na řadu otázka, jak moc se otcové do péče o své děti a jejich výchovy zapojují a z jakých důvodů tak činí. Tato odborná zkoumání dále podtrhla nová zjištění psychologů, kteří odhalili fakt, že otcové a jejich zapojení do péče o děti v raném dětství mohou mít velmi silný pozitivní vliv. Očekávání společnosti tak vzrostlo a otcové se snažili více zapojit do rodičovských aktivit, které byly ve většině případů doposud spojeny jen s rolí matky. Studie autorů McBridea a Ranea se tak snaží zjistit, co nutí muže, resp. otce k většímu zapojení do péče o malé děti. Stejně tak se snaží objasnit souvislost s jejich zapojením a vztahem mezi partnery či manželky.

Zapojení otců je v tomto případě charakterizováno rozdělením do tří kategorií. V první kategorii se hovoří o zapojení ve smyslu interakce otců s dětmi. Jedná se zde o trávení času s dítětem, jeho krmení, hraní s ním atd. Druhá kategorie je definována jako dostupnost, kdy je předpokládáno, že otec je fyzicky i psychicky dostupný dítěti ve všech směrech péče o ně. Poslední kategorií je zodpovědnost, kterou musí otec prokázat při péči o dítě ve smyslu zabezpečení jeho prospívání a porozumění jeho potřebám.

Vedle zapojení otců definovali autoři, s pomocí předchozích studií, také manželský vztah. Dle odborných názorů sem patří celková spokojenost s manželstvím a manželským svazkem, manželská spolupráce, vzájemné působení v rodičovství a také rodičovské spojení, které bychom mohli definovat jako vzájemnou schopnost uznání, respekt a sdílení hodnot rodičovských rolí.

Tyto dva zásadní aspekty, tedy zapojení otců a manželský vztah, hrají významnou roli v této studii kvantitativního charakteru. Autoři provedli rozhovory s devadesáti osmi

⁶⁵ MCBRIDE, B., RANE, T. Parenting Alliance as a Predictor of Father Involvement: An Exploratory Study. *Family Relations*. [online]. 1998, roč. 47, č. 3, s. 229-236. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/584971.pdf>>

rodinami, s oběma rodiči a dětmi předškolního věku, kde se snažili zachytit vztah a závislost mezi těmito aspekty.

V závěrech autoři uvádějí, že otcové se ve svých rodičovských rolích řídí očekáváním společnosti. Jak již bylo řečeno, v posledních letech vzrůstá tlak na otce a jejich zapojení do výchovy dětí zejména předškolního věku. Z výsledků je dále patrné, že pro zapojení otců je důležité pozitivní hodnocení manželské spolupráce. Pokud je pozitivní, otcové věnují dětem více času a sdílí s matkami soustavnou péči o dítě. Dále je pro otce také důležité pozitivní hodnocení jejich práce ze strany matky. Pokud jsou matkami podporováni a povzbuzováni, nebojí se více zapojit do aktivit péče o potomky. Stejně tak dohoda a stejné názory zapojení otců ovlivňují, pokud je dohody méně, otcové ztrácejí zájem se do péče o dítě více zapojit.

Tato studie tedy přinesla poznatky, které určují přímý vliv mezi povahou manželství a sdílením rodičovských rolí. Na konci devadesátých let tak autoři McBride a Rane přinesli výsledky, které rozšířily náhled na rodičovství a otcovské role s ním spojené.

O čtyři roky později vydal stejný tým autorů, rozšířený o Sarah J. Schoppe⁶⁶, studii navazující na výše zmíněný výzkum. Kvantitativní studie s názvem *Child Characteristics, Parenting Stress, and Parental Involvement: Fathers versus Mothers*, která vyšla roku 2002 v magazínu *Journal of Marriage and Family*, se tentokrát zaměřuje na asociace mezi osobnostními charakteristikami dětí a rodičovským stresem. I zde hraje roli zapojení otců, kromě něj se ale také řeší, jaký vliv má povaha a charakter dítěte a na rodičovství a vlivy s ním spojené.

I tato studie pokračuje v trendu, který převládal v 90. letech 20. století, tedy v zaměření výzkumu na role otců a jejich podíl na péči o děti. Konkrétně si klade za cíl zjistit, jaké existuje spojení mezi vnímáním dítěte z pohledu otce a matky, jaké množství stresu jim tomto případě toto vnímání přináší, a jak to ovlivňuje jejich přístup a zapojení otců do péče o děti.

Charakteristika zapojení otců zůstává v tomto případě stejná jako u předchozí studie. Mezi další předpoklady se řadí osobnostní charakteristiky dětí, role rodičů a rodičovský stres. Dle několika výzkumníků chování otců vůči jejich dětem určuje hned několik faktorů. Jejich

⁶⁶ MCBRIDE, B., SCHOPPE, S. J., et al. Child Characteristics, Parenting Stress, and Parental Involvement: Fathers versus Mothers. *Journal of Marriage and Family*. [online]. 2002, roč. 64, č. 4, s. 998-1011. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3599998.pdf>>

chování se tak liší v závislosti na věku a pohlaví dítěte, stresu v práci, kvalitě manželství (jak ukázala výše zmíněná studie) a také sdílení rodičovských rolí. Jako jeden z nejsilnějších faktorů se však jeví temperament dítěte. Tím autoři studie myslí zejména stupeň aktivity dítěte, jeho společenskost a přizpůsobivost. Děti, které vykazují např. vyšší stupeň aktivity či nízkou přizpůsobivost, tak svým rodičům mohou způsobovat stres a vyčerpání, které s sebou nese pochyby o zvládnání jejich rodičovských rolí, pocity méněcennosti a deprese. V této studii se autoři snaží zjistit, nakolik tato teorie odpovídá realitě. Reprezentativní vzorek sta rodin s oběma rodiči a dětmi předškolního věku se zapojil pomocí dotazníků a rozhovorů s autory.

Ve výsledcích, které tato studie přinesla, můžeme jisté souvislosti s povahou dětí a stresem jejich rodičů pozorovat. V první řadě se potvrdilo, že méně emočně náročné děti přináší rodičům méně stresu, stejně tak jako děti více společenské a s menším stupněm aktivity. V souvislosti se zapojením matky a otce se ukázalo, že matky jsou do péče o děti zapojené stále stejně. I když je míra stresu u obou rodičů vesměs stejná, zapojení otců více ovlivňují právě zmíněné charakteristiky dětí. Vedle těchto charakteristik jejich zapojení ovlivňuje také pohlaví dítěte, kdy se otcové spíše zapojují do péče o syny, než o dcery, a dcery s více problematickým chováním také přinášejí větší míru stresu. Lze tedy říci, že uvedená teorie se v této studii potvrdila a výzkumný tým autorů v čele s Brentem McBridem znovu posunul otázku rodičovské a otcovské role o něco dál.

Otázkou otcovství a jeho vlivu se věnovali také autoři Matthew R. Sanders⁶⁷, Cassandra K. Dittman, Louise J. Keown, Sue Farruggia a Dennis Rose, kteří roku 2010 vydali svou studii nazvanou *What are the Parenting Experiences of Fathers? The Use of Household Survey Data to Inform Decisions About the Delivery of Evidence-Based Parenting Interventions to Fathers*. Jejich výzkum se již nezaměřoval na zapojení otců do rodičovské role, ale pátral po tom, jaké důsledky má chování otců na jejich děti. Dle jejich teorií a výsledků, i otcové zapojení do péče a výchovy o děti mohou svým špatným jednáním a vedením ovlivnit psychický vývoj dětí. Autoři se výsledky studie snaží docílit toho, aby

⁶⁷ SANDERS, M. R., et al. What are the Parenting Experiences of Fathers? The Use of Household Survey Data to Inform Decisions About the Delivery of Evidence-Based Parenting Interventions to Fathers. *Child Psychiatry and Human Development*. [online]. 2010, roč. 41, s. 562-581. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://search.proquest.com/docview/744245542/fulltextPDF/1360B02392A6C0D882B/1?accountid=14965>>

otcové nezvládající svou roli pozitivně měli podporu v odborných institucích a mohli se opřít o různé rodičovské programy, které jsou veřejnosti nabízeny.

Autoři popisují programy a kurzy, do kterých mohou rodiče docházet, a tím tak získávat informace o zlepšení jejich rodičovských přístupů. Do těchto programů však riziková skupina otců příliš nedochází. Autoři se mimo jiné snažili zjistit příčinu tohoto jevu a do budoucna situaci napravit. V teoretických podkladech se opírají o fakta, která hovoří o otcích a jejich zvláštním vlivu na chování dětí, i když jejich zapojení není tak velké jako u matek.

Ve studii se objevilo několik otců, jejichž děti neměly žádné problémy s chováním. Autoři zaznamenali jejich rodičovské strategie a praktiky, které shledali vesměs pozitivními a v souladu s informacemi, které jsou podávány v programech a na kurzech. Právě tyto otcové vnímali svou rodičovskou roli jako hodnotnou a příjemnou zkušenost. Několik málo procent výzkumného vzorku však tvořili otcové, jejichž děti určité problémové chování vykazovaly. Právě u těchto otců zaznamenali autoři studie vcelku negativní přístupy k dětem, jako je verbální kritika či agrese. V souvislosti s tím tyto otcové vnímali své rodičovské role jako stresující a náročné. V důsledku toho jim rodičovství přinášelo stres a nevyrovnanost. Chování rodičů tak utváří kruh, ve kterém jakékoli negativní strategie působí jak na děti, tak na jejich původce, tedy samotné rodiče, resp. otce.

Autoři této studie přinesli náhled na řešení vývojových problémů dětí, jejichž rodiče nevolí správné přístupy k nim, a kteří svým chováním působí negativně nejen na své děti, ale i sami na sebe.

Na otázku mateřství se zaměřil výzkumný tým odborníků Randiho S. Cowderyho a Carmen Knudson-Martinové⁶⁸, který v roce 2005 vydal svou kvalitativní studii nazvanou *The Construction of Motherhood: Tasks, Relational Connection, and Gender Equality*. Zde se autoři zaměřili na to, jak je s rodičovstvím spojená genderová rovnost, a jak gender ovlivňuje vztahy otce, matky a jejich dětí.

Autoři vycházeli z teorie, že ženy se již rodí s mateřskými schopnostmi a výchovou si tyto schopnosti zdokonalují. Mateřství se tak ve společnosti stává tlakem na ženy, které se cítí být nuceny být dobrými matkami. Tato dlouhodobá kvalitativní studie se zaměřila na padesát

⁶⁸ COWDERY, R. S., KNUDSON-MARTIN, C. The Construction of Motherhood: Tasks, Relational Connection, and Gender Equality. *Family Relations*. [online]. 2005, roč. 54, č. 3, s. 335-345. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/40005288.pdf>>

párů, se kterými byly prováděny rozhovory na dané téma. Výsledky přinesly poznatky, které ukázaly, že i když jsou to v první řadě ženy, kdo se starají o děti, mateřství je často zidealizovanou představou. Mateřství je závislé na spojení s dětmi, otcové mohou vždy stát poněkud stranou, rozdělení práce a rodičovských rolí však může přispět k rovnocennému postavení. Zejména rozdílné a neslučitelné představy o rodičovství stojí za konflikty mezi rodiči. Tyto konflikty pramení zejména z genderových rolí matky a otce, které racionálně nejdou přetvořit k ideálnímu fungování rodiny. Manželský stres tak plyne neuvědomění genderových rolí a stereotypů, které jsou v lidech hluboce zakořeněny. Tato studie tak přináší kvalitativní analýzu, která poukazuje na složitost rozdělení práce v rodinách v souladu s genderovými vzory.

Na rodičovství z pohledu genderu se zaměřili také američtí výzkumníci Heidi E. Stolz⁶⁹, Brian K. Barber a Joseph A. Olsen, kteří ve své studii *Toward Disentangling Fathering and Mothering: An Assessment of Relative Importance*, vydané roku 2005, věnovali pozornost vlivu rodičovských praktik otců a matek na chování jejich synů a dcer. Jako první tedy upozornili na to, že rodičovské role mužů a žen se od sebe liší, a že výklady a interpretace těchto rolí by měly být různé.

V jejich kvantitativní studii se nezaměřují na vliv rodičovství, ale otcovství a mateřství zvlášť. Jejich cílem je tedy zjistit, jaký vliv mají praktiky otců a praktiky matek na chování jejich synů a dcer v oblastech vzniku depresí, asociálního chování a schopnosti začlenit se do společnosti. Zkoumané dimenze rodičovství jsou jejich podpora spolu s behaviorální a psychologickou kontrolou, čímž se postupně rozumí vazba a péče o děti, dohled nad nimi, zavádění pravidel a v neposlední řadě také požadavky a určitý stupeň autonomie.

Z výsledků, které autoři publikovali, je zřejmé, že otcové mají vysoký podíl vlivu na děti a vysokou měrou se podílejí na jejich vývoji. Z pohledu genderu došli autoři k závěrům, že vliv je nejsilnější napříč pohlavími, tedy že dohled a kontrola matek má větší vliv na dopad na jejich syny, naproti tomu rodičovské praktiky otců se silněji dotýkají jejich dcer. Konkrétněji došli k závěrům, že asociální chování synů dokáží nejlépe regulovat jejich matky svými konkrétními postupy, jako je poznávání jejich přátel, míst kde se scházejí či rodin

⁶⁹ STOLZ, H. E., et al. *Toward Disentangling Fathering and Mothering: An Assessment of Relative Importance*. *Journal of Marriage and Family*. [online]. 2005, roč. 67, č. 4, s. 1076-1092. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3600258.pdf>>

kamarádů jejich synů. Otcové a jejich chování a vřelost k dcerám se nejvíce podepisuje na schopnostech těchto dcer začlenit se do společnosti. Společenší a komunikativní otcové mají pozitivní vliv na dcery, které se tak chovají i ve společnosti. Genderová problematika rodičovství tak v tomto případě dosáhla nových poznatků, a zároveň potvrdila důležitost účasti otců na výchově jejich dětí.

Přehledovou studii, která zhodnocuje dosavadní výzkumy na téma rodičovství, a zároveň uvádí souhrnné typologie rodin, uvedli roku 2004 autoři Jay Belsky a R. M. Pasco Fearon⁷⁰. V jejich práci nazvané *Exploring marriage–parenting typologies and their contextual antecedents and developmental sequelae* vycházejí z průzkumu 828 rodin s oběma rodiči a dětmi od kojeneckého po předškolní věk. Jejich práce reflektuje dosavadní postupy sociologů a psychologů a pomocí analýzy výzkumů týkajících se manželských vztahů, rodičovství a vývoje dítěte vyvozují závěry v podobě sestavení typologie jednotlivých rodin a jejich fungování.

Jak autoři uvádějí, od 70. let 20. století se pozornost odborníků v oblasti psychologie a sociologie obrací k manželství, vztahům mezi partnery, rodičovství a jeho vlivu na vývoj dětí. V sociologické oblasti se sledoval vývoj dítěte a vlivy, které na něj v důsledku praktik rodičů dopadají. Psychologové naproti tomu začali sledovat kvality manželských svazků a jejich dopad na chování dětí. Výzkumy v této oblasti se tak začaly obracet k souvislostem mezi povahou manželského vztahu a jeho vlivu na rodičovství.

Výsledky dřívějších výzkumů tak přinesly několik základních informací. Dle autorů studie je možno pozorovat přímou souvislost mezi problematickými manželstvími a problémovým chováním dětí, které v těchto manželstvích vyrůstají. Zároveň se ale snaží zjistit, které procesy související s manželstvím rodičovství ovlivňují. Rodina je tak nově zachycována jako proces, systém a fungující jednotka. Jádrem výzkumů tvoří snaha najít ty kvality, které rodičovství pozitivně stimulují a ovlivňují. I když existují souvislosti s negativními dopady, Belsky a Fearon přicházejí s poznatkem, že vztah mezi manžely je více

⁷⁰ BELSKY, J., FEARON, R. M. Exploring marriage–parenting typologies and their contextual antecedents and developmental sequelae. *Development and Psychopathology*. [online]. 2004, roč. 16, s. 501-523. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/201695836/fulltextPDF/1360AFD4859848E7C4/1?accountid=14965>>

proměnný a neexistuje přímá vazba mezi dobrými partnerskými vztahy a kvalitami v oblasti rodičovství.

Výsledkem je typologie rodin, která vyvrací teorie o tom, že dobré manželství přináší automaticky dobré rodiče a rodičovské praktiky. Autoři identifikovali celkem pět typů rodin podle toho, jaké manželské vztahy panují mezi rodiči, a jaké rodičovské aktivity v rodině převládají. Prvním typem je „soudržně podporující“ rodina, ve které dobře fungují vztahy mezi rodiči a dobré rodičovské přístupy, které mají pozitivní vliv na vývoj dětí. Druhým typem je rodina „soudržně průměrná“, která se vyznačuje vztahy mezi rodiči, které nejsou ideální, ale stejně jako jejich rodičovství nijak zvláště neovlivňují vývoj dítěte ani pozitivně, ani negativně. Třetím typem je rodina „soudržně riskantní“. Tento typ rodiny se projevuje špatnými vztahy mezi rodiči, stejně tak jako vcelku špatným rodičovstvím, které má přímý negativní vliv na růst a vývoj dětí v této rodině. Čtvrtým typem je rodina, která se na jedné straně projevuje dobrými rodiči, tedy aktivitami spojenými s rodičovstvím, které mají pozitivní vliv na vývoj dětí, na druhé straně v tomto typu rodiny existují konflikty mezi manžely, partnerské soužití tedy v tomto případě není pozitivní. Přesně naopak je charakterizován poslední typ rodiny, ve kterém panují dobré manželské vztahy, rodičovství ale v tomto případě zaostává a kvalitní není. Zejména poslední dva typy rodin přinesly posun ve výzkumu a nabídly téma pro budoucí výzkum, který bude moci vycházet z faktu, že pozitivní manželské vztahy nevedou přímo k dobrému rodičovství.

Příkladem výzkumu, který předcházel poznatkům Belskyho a Fearona může být kvantitativní studie vydaná roku 2000 s názvem *Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-Analytic Review*. Autoři Ambika Krishnakumar a Cheryl Buehler⁷¹ zde hledají asociace právě mezi partnerskými konflikty mezi rodiči a jejich chováním vůči dětem. Jejich analýza sahá až do začátku osmdesátých let, kdy tehdejší studie započaly se zkoumáním tohoto tématu.

Konflikt mezi partnery, resp. rodiči je zde charakterizován jako neshody a neporozumění mezi manžely, které jsou ovšem velmi časté, intenzivní a jejich průběh má dopad na ostatní členy rodiny. Tyto konflikty vedou nejen ke zhoršení vztahu mezi partnery,

⁷¹ KRISHNAKUMAR, A., BUEHLER, CH. Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-Analytic Review. *Family Relations*. [online]. 2000, roč. 49, č. 1, s. 25-44. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/585699.pdf>>

ale také zhoršují vtať rodič-dítě. Konkrétní příklady jdou od hádek až k fyzické agresi. Rodičovství ovlivňuje tyto neshody zejména ve způsobu kontroly a podpory dětí. V rodině narušené neporozuměním a konflikty se kontrola dětí projevuje buď jako verbální kritika, fyzické tresty, křik či výhrůžky, nebo jako laxní přístup projevující se absencí pravidel a řádu v rodině, nedbalostí a malou kontrolou nad dětmi. V oblasti podpory dětí působí neshody mezi rodiči zejména jako emoční nedostupnost pro děti a zhoršení vztahu mezi rodiči a dětmi.

Výsledky této studie potvrdily výše zmíněné souvislosti a dopady. Neshody a konflikty v partnerském soužití u rodičů mají vesměs negativní dopady na děti vyrůstající v tomto prostředí. Dle autorů mají hádky rodičů negativní dopad zejména na dcery a děti ve věku od devíti do osmnácti let. Tato skupina dětí je nejvíce citlivá a zranitelná v oblasti rodinných neshod. Na druhé straně jsou to zejména otcové, na které mají nedorozumění v partnerském vztahu negativní dopad, jsou výrazně emočně odtažití a jejich rodičovské praktiky jsou tak více ovlivněny než praktiky matek. Negativní asociace mezi partnerskými konflikty a negativním vývojem dětí se v tomto případě potvrdily.

O čtyři roky později vydali autoři Michael H. Boyle⁷², Jennifer M. Jenkins, Katholiki Georgiades, John Cairney, Eric Duku a Yvonne Racine svou kvantitativní studii, ve které se zaměřili na studium vlivu rozdílného chování rodičů na dětské problémy související s chováním. Studie nazvaná *Differential-Maternal Parenting Behavior: Estimating Within- and Between-Family Effects on Children* navazuje na výzkumy z 90. let, které ukazovaly přímý vliv rodičovství na zdravý vývoj dětí. Konkrétní zaměření této studie se soustředí na rodiny s více dětmi, snahou tedy je zachytit dopad chování rodičů na sourozence.

Tato studie znovu poukazuje rodinu jako systém, kde chování jejich členů pojí úzké vazby. Autoři poukazují na fakt, že pozitivní atmosféra v rodině, která je mimo jiné dána také kvalitním partnerským soužitím, nejen že dětem neublíží, naopak na ně má pozitivní vliv ve směru rozvoje jejich kompetencí, jako jsou kognitivní funkce atd. Na druhé straně negativní atmosféra vyvolaná neshodami a hádkami rodičů vzbuzuje v dětech agresi či asociální chování. Tato atmosféra vytváří také nepřátelské prostředí mezi sourozenci vyrůstající v takovéto rodině. Jeden se sourozenec se může v tomto důsledku cítit horší než

⁷² BOYLE, H. et al. Differential-Maternal Parenting Behavior: Estimating Within- and Between-Family Effects on Children. *Child Development*. [online]. 2004, roč. 75, č. 5, s. 1457-1476. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3696494.pdf>>

druhý. Atmosféra v rodině může být soutěživá, děti mohou cítit také strach ze selhání, ztráty své pozice v rodině, a vztahy mezi sourozenci se tím celkově zhoršují.

Výsledky výzkumu přinesly potvrzení těchto předpokladů o špatných vztazích mezi sourozenci v důsledku konfliktů mezi rodiči, a i tato studie se stala inspirací pro budoucí výzkum a odborníky.

Reakcí na studie o problémovém rodičovství a negativních důsledcích pro děti byla roku 2009 vydaná studie s názvem *A Model of Mindful Parenting: Implications for Parent–Child Relationships and Prevention Research*. Larissa G. Duncan⁷³, J. Douglas Coatsworth a Mark T. Greenberg, tedy autoři výzkumu, zde představují model tzv. zodpovědného rodičovství, angl. *mindful parenting*, ve kterém rodiče cíleně dbají na výchovu a rodičovské přístupy k jejich dětem.

Idea tohoto přístupu má své základy ve východní filozofii a východním vnímání světa. Mezi základní předpoklady se řadí vnímavost, ostražitost, flexibilita vnímání a orientace na přítomnost. Zodpovědná mysl stojí v protikladu našemu současnému způsobu života, kdy je naše vnímání neustále spojeno s hodnotícími soudy a předsudky, které tvoříme na základě vlastních názorů a očekávání, a také se zkreslením reality, které tento způsob uvažování přináší. Myšlení, které je dbalé a zodpovědné, se naproti tomu snaží zabránit těmto automatickým soudům, jeho pozornost je zaměřená na současnost a snaží se vyhnout kritickým postojům.

Praktikovat tento přístup v rodičovských rolích je dle autorů pozitivní pro vazbu mezi rodiči a dětmi. Zodpovědné rodičovství má celkem pět oblastí, ve kterých působí efektivně na výchovu dětí a vztahy k nim. Zásady tvoří v první řadě pozorné naslouchání, kdy rodič vnímá nejen verbální sdělení dítěte, ale také řeč jeho těla, tón hlasu či výraz tváře. Pochopit potřeby dítěte skrze komunikaci namísto kontroly a sledování je důležité zejména u adolescentů a toto rodičovské chování velkou měrou přispívá k prohloubení vztahu a udržení důvěry. Dále je důležité vyhnout se kritickým soudům vůči dítěti i sobě. Rodiče v souladu s tímto modelem přijímají přání dětí a podporují přirozený vývoj bez zákazů či příkazů. Dalším důležitým

⁷³ DUNCAN, L. G., et al. A Model of Mindful Parenting: Implications for Parent–Child Relationships and Prevention Research. *Clinical Child and Family Psychology Review*. [online]. 2009, roč. 12, s. 255-270. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://search.proquest.com/docview/228128388/fulltextPDF/1360AFE47BC7837A068/1?accountid=14965>>

prvkem je ovládat své chování a nepodléhat jeho impulzivitě. Sebekontrola, rozvážnost a tolerance hrají další důležitou roli v udržení vztahu mezi rodiči a dětmi. Nakonec je důležitá podpora, kterou rodiče dětem nabízejí, a podle modelu se zaměřují na úsilí a snažení svých dětí, nejen na jejich výsledky.

Autoři se v této studii zaměřili na to, jak model zodpovědné myslí, resp. zodpovědného rodičovství působí na vztahy v rodině, zejména u dětí v adolescentním období. Současně nastínili model, který by současné vztahy mezi rodiči a dětmi mohl zlepšit. Touto novou orientací v kognitivní oblasti ukazují jak narušené vztahy osvobodit od sobectví, egoismu a hedonismu rodičů.

Souvislosti mezi praktikami rodičů a vývojem jejich dětí sledovali také Paul R. Amato a Frieda Fowler⁷⁴ ve své studii *Parenting Practices, Child Adjustment, and Family Diversity*, kterou roku 2002 publikovali v odborném časopise *Journal of Marriage and Family*. Tito autoři reagovali na množství studií vydaných v předchozích letech a jejich různé výsledky v oblasti vztahu chování rodičů a vývoje jejich dětí. Jejich cílem tak bylo sestavit rozmanitý vzorek respondentů a ukázat, které studie se přiklánějí k pravdivějším výsledkům.

Předchozí studie totiž zaznamenávaly vesměs stejné pohledy na optimální rodičovství. Dle těchto teorií je pro pozitivní vliv na děti zapotřebí vysoké podpory, kontroly a vyvarování se fyzickým trestům a tvrdé disciplíny. Autoři těchto studií se ovšem neshodli na tom, pro jaké cílové skupiny je takto sestavený model rodičovských praktik optimální. Několik studií hovoří o tom, že tzv. optimální rodičovské praktiky se liší napříč rodinným kontextem. Autoritativní přístup k dětem v oblasti učení a vzdělání tak může například být dobrou strategií pro zlepšení prospěchu u dětí vyrůstajících v rodinách střední třídy, naopak zcela bez efektu se může zdát pro děti z nízkopříjmových rodin. Stejně tak vysoká míra kontroly funguje u dětí vyrůstajících s oběma rodiči, ale škodu může přinášet u svobodných matek a jejich dětí. Druhá strana odborníků však přináší ve svých studiích opačné výsledky. Dle opačných teorií existuje jeden model optimálního rodičovství, který se neliší napříč rodinným kontextem. Tyto studie uvádějí, že praktiky rodičů a jejich dopady na potomky nesouvisí s výší příjmu, rasou ani vzděláním. Cílem autorů této studie tedy bylo sestavit rozmanitý vzorek respondentů, který sledovali ve dvou vlnách, a tím tak dosáhnout konkrétních

⁷⁴ AMATO, P. R., FOWLER, F. Parenting Practices, Child Adjustment, and Family Diversity. *Journal of Marriage and Family*. [online]. 2002, roč. 64, č. 3, s. 703-716. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3599936.pdf>>

výsledků, které by určily, zda se rodičovské praktiky a jejich skutečnost napříč rodinným kontextem liší nebo nikoli.

V průběhu studie tak byly napraveny limity předchozích výzkumů a autoři této studie tak mohli s větší jistotou určit, který model optimálního rodičovství je spíše reálný. Jejich výsledky ukázaly, že jádro optimálního rodičovství a s tím spojených rodičovských praktik je stejné u všech rodin, rodičů a dětí, bez ohledu na jejich vzdělání, příjem, rasu či pohlaví. Autoři své poznatky doplňují o fakta, že není možné zcela a s jistotou určit, které praktiky rodičů jsou vždy a všude efektivní, a které nikoli. Každý rodič a každý potomek je jiný, rodiče s nižším příjmem či rodiče samoživitelé musí do rodičovství vložit více úsilí a snahy než ti s vyšším příjmem, ale pozitivní vztahy, zájem o problémy dětí a pomoc s jejich řešením je vždy správný přístup, který rodičům bez rozdílu pomáhá zefektivnit jejich role.

Tato studie tedy ukázala, že role podpory, kontroly a omezení fyzických trestů je nutná při snaze o efektivní rodičovství, a že tento model je optimální a platný pro rodiče bez rozdílu v sociálním a rodinném kontextu.

Dalším tématem, kterým se odborníci v souvislosti rodičovství zabývají, jsou rozvody. Souvislosti mezi rozvodem rodičů a vlivem tohoto činu na jejich potomky byly dlouhou dobu předmětem psychologických výzkumů. Roku 2005 vydali autoři Paul R. Amato a Jacob Cheadle⁷⁵ kvantitativní studii s názvem *The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-Being across Three Generations*, aby našli souvislosti mezi rozvody prarodičů a případnými tendencemi k rozvodům u jejich vnoučat. Jako jedni z prvních tak poukázali na to, že rozvod v rodině neovlivňuje jen potomky daných rodičů, ale také i další generace, které rozvod přímo nezažily, ale jeho důsledky se jich stejně dotýkají.

Na děti pocházející z rozvedených rodin se již zaměřilo mnoho výzkumů a autoři této studie vycházejí ze statistických údajů, které byly v tomto případě sestaveny, stejně tak jako ze zjištěných teorií mezigeneračních důsledků rozvodů. Podle těchto získaných statistik a teorií získávají děti z rozvedených rodin oproti dětem pocházejících z úplných rodin nižší vzdělání, dosahují menších mezd, vztahy s rodiči nejsou tak silné a potýkají se také s větší mírou problému ve vlastním manželství. Dosažený socioekonomický status je tak u dětí, které

⁷⁵ AMATO, P. R., CHEADLE, J. The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-Being across Three Generations. *Journal of Marriage and Family*. [online]. 2005, roč. 67, č. 1, s. 191-206. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3600145.pdf?acceptTC=true>>

vyrůstaly v rozvedené rodině výrazně nižší. Takovéto děti navštěvují méně vysoké školy, jsou spíše nezaměstnané a mají ekonomické potíže. Rozvod rodičů totiž snižuje životní úroveň zejména pro matky, které o děti dále samy pečují. Tyto matky dosahují nižších příjmů než otcové, kteří po svém odchodu od rodiny dotují rodinu jen z části. Nedostatek finančních prostředků pro děti, které jim zpřístupňují cestu ke vzdělání, jako jsou knihy, počítače atd., stejně tak jako stěhování, změny škol či noví partneři rodičů, působí jako stresující faktory ovlivňující chování dětí a jejich prospěch ve škole.

Vztahy mezi rozvedenými rodiči a dětmi se také mohou lišit. Rozvedené matky mají, podle statistik vyplývajících z kvantitativních výzkumů na toto téma, menší emocionální vztah k dětem, liší se jeho projevy, jako je vřelost atd., používají také tvrdší tresty a sankce pro své děti a jejich kontrola a dohled nad nimi je méně efektivní. V dospělosti jsou pak vztahy mezi dětmi a rodiči slabší, zejména k těm rodičům, kteří od rodiny odešli a opustili domov.

Děti, jejichž rodiče jsou rozvedení, jsou také více nespokojeni ve svých vlastních partnerských svazcích. Dle statistik více přemýšlejí o rozvodu, méně partnerovi naslouchají, vyjadřují více negativních emocí a také kritiky. Příčina těchto problémů spočívá dle odborníků v absenci pozitivních vzorů, které by v dětství sloužily jako ukázka manželského soužití bez konfliktů. V tomto důsledku tak mají tito potomci rozvedených rodičů v budoucnosti problémy s důvěrou a udržením vztahu. Všechny výše zmíněné problémy se také podílejí na psychice lidí, a proto mají větší riziko vzniku stresu, který se v jejich životě objevuje.

Výsledky této studie, která je založená na těchto podkladech, zaměřená ovšem na tři generace, přinesly několik poznatků. Jedním z nich je potvrzení předpokladu, že problémy způsobené rozvodem se přenáší z generace na generaci a dosahují i na ty potomky, kteří v době rozvodu prarodičů ještě nebyli na světě. Existence vlivů a důsledků rozvodu je tedy významná a statisticky signifikantní. Rozvod tedy působí tolik rodinných problémů, které s ním souvisejí, že mohou být přenášeny dál než na pouze jednu generaci.

Do opozice proti těmto poznatkům o negativním vlivu rodičů po rozvodu s partnerem se staví autorka Lisa Strohschein⁷⁶, která roku 2007 publikovala svou studii s názvem

⁷⁶ STROHSCHIEIN, L. Challenging the Presumption of Diminished Capacity to Parent: Does Divorce Really Change Parenting Practices?. *Family Relations*. [online]. 2007, roč. 56, č. 4, s. 358-368. [cit. 2012-04-

Challenging the Presumption of Diminished Capacity to Parent: Does Divorce Really Change Parenting Practices?. V tomto kvantitativním výzkumu se pokoušela zjistit, jestli rozvedení rodiče skutečně vykazují snížené rodičovské schopnosti ve srovnání s rodiči žijícími v sezdaném svazku.

Její výzkum vychází z kvantitativních studií na téma rozvodů a jejich vlivu, jejichž výsledné statistiky vesměs jednotně zaznamenaly silný negativní vliv rozvodů na rodiny, děti i rodičovské praktiky. Autorka však poukazuje na limity těchto předchozích výzkumů a staví svůj výzkum na větší obezřetnosti a lepších metodách, ve kterých se soustředí na dosud nepozorované faktory ovlivňující výsledky výzkumu. Tato studie je tak dlouhodobým výzkumem, který respondenty v počtu pěti tisíc dětí sleduje ve dvou vlnách, v rozpětí čtyř let. Velký vzorek respondentů a možnost srovnání ve stejném čase autorce umožňuje přesnější analýzu a výsledky.

Cílem tohoto výzkumu není sledovat pozitiva a negativa rozvodů, autorčin záměr byl pouze zjistit, jestli je rozvod faktorem, který změní rodičovské praktiky manželů, a zda se tyto praktiky výrazně liší před a po rozvodovém řízení. Výsledky ukázaly, že praktiky a jejich povaha na rozvodu přímo závislé nejsou, a že po rozvodu nedochází k jejich změně. Autorka tak představila přesnější metodu, jejíž výsledky nabídla pro budoucí výzkum, který by se mohl hlouběji zaměřit na rodičovské praktiky, jejich povahu a dopad na děti.

Studii zaměřenou na míru spokojenosti lidí s jejich rodičovskou rolí vydaly roku 1998 autorky Stacy J. Rogers a Lynn K. White⁷⁷. Reagovaly tak na řadu výzkumů, které zaměřily svou pozornost na souvislosti se spokojeností v zaměstnání a spokojenosti v manželství. Jejich studie nazvaná *Satisfaction with Parenting: The Role of Marital Happiness, Family Structure, and Parents' Gender* však hledá faktory, které by určovaly spokojenost partnerů jako rodičů.

Tato kvantitativní studie se zaměřila celkem na 1 200 rodičů a během čtyř let se snažila zmapovat spokojenost s jejich rodičovskou rolí. Autorky stanovily hned několik

11]. Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/213933156/fulltextPDF/1360B03C31474FE9162/1?accountid=14965>>

⁷⁷ ROGERS, S. J., WHITE, L. K. Satisfaction with Parenting: The Role of Marital Happiness, Family Structure, and Parents' Gender. *Journal of Marriage and Family*. [online]. 1998, roč. 60, č. 2, s. 293-308. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/353849.pdf>>

faktorů, které by mohly rodičovskou spokojenost určovat, jako např. závazky a míra obětování se pro děti, věk a počet dětí, zdroje usnadňující rodičovské role jako je vzdělání a výše příjmu nebo třeba společná domácnost a její sdílení všemi členy rodiny. Všechny tyto faktory se však ve výsledku ukázaly jako vedlejší, jelikož hlavními činiteli, které spokojenost s rodičovstvím určují, jsou dle autorek štěstí v partnerském, popř. manželském životě, struktura rodiny a gender.

Pro rodičovství bez problémů a starostí je tak dle statistických výsledků studie nejdůležitější kvalita partnerského svazku, a to jak pro otce, tak i pro matky. Dobré soužití v páru je tak základním předpokladem pro dobré rodičovství a spokojenost manželů s těmito rolemi. Stejně tak větší spokojenost vykazují páry žijící v manželském svazku, více než páry žijící mimo manželství. Pro spokojenost je také příznačná výchova vlastních, tzv. biologických dětí téhož otce i matky. Že je rodičovství silně podmíněno genderem ukázala, stejně jako mnoho dalších, i tato studie. Z pohledu rodičů jsou s rodičovskou rolí všeobecně více spokojeny matky než otcové. Otcové jsou více ovlivněni nevlastními dětmi, které je více znepokojují, a také se více orientují na pohlaví dětí, kdy je statisticky uvedeno, že většina otců se spokojeným rodičovstvím spojuje narození mužského potomka, tedy syna.

Autorky studie tak ukázaly, jaké faktory nejvíce ovlivňují páry a jejich spokojenost s rodičovstvím. Jako jedny z prvních tak prezentovaly spokojenost jako důležitý hodnotící prvek rodinného života a svými výsledky nabídly teorii pro další výzkum v této oblasti.

Na funkci rodičovství z hlediska spolupráce mezi rodiči se zaměřil tým odborníků v čele s Melindou I. Morrill⁷⁸. Tito autoři roku 2010 vydali kvantitativní studii s názvem *Pathways Between Marriage and Parenting for Wives and Husbands: The Role of Coparenting*, kde se zaměřili na několik modelů spolupráce mezi rodiči v souvislosti s kvalitou manželského vztahu a rodičovstvím jako celku. Autoři si tak vytyčili cíl v podobě překonání limitů dřívějších studií a jejich snahou bylo srovnat dva existující modely spolupráce v rodičovství a zjistit tím flexibilitu a rozmanitost této spolupráce v rodinném systému jako celku.

⁷⁸ MORRILL, M. I. Pathways Between Marriage and Parenting for Wives and Husbands: The Role of Coparenting. *Family Process*. [online]. 2010, roč. 49, č. 1, s. 59-73. [cit. 2012-04-11]. Dostupný z: <<http://search.proquest.com/docview/218909637/fulltextPDF/1360AFF64C75EAB8E6C/1?accountid=14965>>

Spolupráce v rodičovství je dle autorů zásadním prvkem nejen v rozvedených rodinách, jak na to bylo poukazováno v předchozích výzkumech, ale také v rodinách úplných, jelikož se přímo podílí na procesu fungování rodiny. Tato spolupráce zahrnuje faktory jako podporu, působení rodičů či dělení práce v péči o děti. Každá z těchto složek byla většinou sledována odděleně a v dřívějších výzkumech sloužila jako proměnná k porovnání s výsledky rodičovství. Tato studie však zahrnuje všechny složky spolupráce v rodičovství a prezentuje je na dvou modelech. První model této spolupráce je klasický, kdy spolupráce v rodičovství v rodinném procesu následuje po kvalitě vztahu a předchází vlastnímu rodičovství každého partnera. Kvalita vztahu tak v tomto modelu určuje povahu spolupráce, a ta pak určuje kvalitu rodičovství jako takového. Druhý alternativní model však pracuje s myšlenkou, že spolupráce je hnacím motorem rodinného procesu a určuje povahu partnerského vztahu, stejně jako rodičovství jako celku. Oba modely uvádějí spolupráci v rodičovství jako důležitý faktor pro vývoj a výchovu dítěte, a cílem autorů je zjistit, který z modelu je platný, a jak spolupráce určuje proces rodinného fungování.

Výsledky studie ukázaly, že oba modely potvrzují získaná data a oba tvoří strukturu a dynamiku rodiny. V závěrech studie autoři vysvětlují, že potvrzení klasického i alternativního modelu má své důvody a spolupráce v rodičovství může fungovat i jako důsledek kvalitního vztahu, stejně tak jako původce kvality vztahů mezi rodiči. Příkladem může být harmonický večer v rodině, kde spolu rodiče komunikují bez problému a společně se pokouší pomoci dítěti s domácím úkolem. Zde kvalita vztahu předchází spolupráci partnerů jako rodičů. Stejně tak možný v praxi je i druhý model, kde neschopnost rodičů dohodnout se na tom, kdo pomůže s úkolem a kdo vykoná jinou práci, způsobí konflikt a emocionální újmu nejen dítěti, ale i vztahu obou rodičů. Dle autorů jsou tato zjištění fungování obou modelů důležitým poznatkem nejen pro budoucí výzkum, ale i pro klinické odborníky v oblasti psychologie, kteří mohou dle identifikace problémů v rodině rozhodnout, na kterou část rodinného procesu zaměřit svou pozornost, a tím tak neshody v manželství a rodičovství vyřešit.

4 Metodologie

4.1 Kvalitativní výzkum

Denzin a Lincoln⁷⁹ podávají širokou definici kvalitativního výzkumu a uvádějí, že kvalitativní výzkum je situační aktivita, která umisťuje výzkumníka ve světě. Skládá se ze sady interpretativních praktik, které zpřítomňují svět. Takovéto praktiky pozměňují vnímání světa, jelikož z něj tvoří sérii reprezentací zahrnujících terénní poznámky, rozhovory, konverzace, fotografie, nahrávky a vlastní postřehy. Kvalitativní výzkum tak zahrnuje interpretativní a naturalistický přístup k problémům. Kvalitativní výzkumníci studují věci v jejich přírodních podmínkách a pokouší se jim porozumět, interpretovat jejich podobu a přinést světu nové poznatky.

Švaříček⁸⁰ definuje kvalitativní výzkum z několika pohledů. V první řadě vytyčuje čtyři kritéria, podle kterých bývá kvalitativní výzkum definován. Jedná se o definice podle metody sběru dat, podle metody usuzování, podle typu dat a podle způsobu analýzy.

V prvním případě rozšiřuje názor a ukazuje, že mnoho autorů vnímá kvalitativní výzkum vycházející z rozhovorů a kvantitativní výzkum z dotazníků. Tuto teorii však zpochybňuje, jelikož jakýkoli výzkum je více než pouhý sběr dat a měl by být definován z širšího hlediska, nehledě na to, že v kvantitativním přístupu se můžeme setkat se strukturovanými rozhovory.

Druhé kritérium uvádí, že kvalitativní výzkum používá k analýze svých dat indukci, naproti tomu v kvantitativním přístupu se setkáváme s dedukcí a logickou analýzou. I tento argument Švaříček⁸¹ zpochybňuje a uvádí, že i kvalitativní výzkum, např. v zakotvené teorii pracuje s logikou a dedukcí.

Stejně tak třetí kritérium není dle Švaříčka zcela objektivní. Kvalitativní výzkum je ve všeobecném pohledu výzkumem, který vychází ze třech typů dat – z rozhovorů, z pozorování a z dokumentů. Práce s textem a slovem však není jediným znakem tohoto výzkumu, a tak

⁷⁹ DENZIN, N., LINCOLN, Y. *The SAGE handbook of qualitative research*. Thousands Oaks: SAGE Publications, 2005. ISBN 0-7619-2757-3.

⁸⁰ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁸¹ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

definice, které kvalitativní výzkum definují jen z tohoto pohledu, jej výrazně zjednodušují a neohlížejí se na další důležité znaky, třeba způsob, jakým byla data získána.

Poslední kritérium definice, které Švaříček⁸² uvádí, spočívá ve způsobu analýzy již získaných dat. K tomuto hledisku se přiklání i Strauss a Corbinová⁸³, kteří říkají, že „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme takový výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*“ K tomuto kritériu se Švaříček⁸⁴ částečně přiklání a závěrem podává svou definici, kde uvádí, že „*Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“

Flick a kol.⁸⁵ uvádějí, že kvalitativní výzkum se snaží o konstrukci reality pomocí mnoha způsobů. Orientuje se na každodenní události a uchopuje výzkum v každodenním kontextu. Epistemologický princip kvalitativního výzkumu je pochopit komplex vztahů spíše než konkrétní vysvětlení příčin jednoho vztahu. Z pohledu metodologie není pro kvalitativní výzkum stanovena jedna obecná metoda, ale široké spektrum metod pocházejících z různých přístupů. Každá konkrétní metoda je vhodná pro jiný výzkum. Data jsou sbírána v přirozených podmínkách a při jejich analýze se vždy k jejich přirozenému prostředí přihlíží. Stejně tak je věnována náležitá pozornost rozmanitosti perspektiv účastníků a respondentů. Je praktikován princip otevřenosti a data jsou získávána z otevřených formulací a flexibilních pozorování.

⁸² ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁸³ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 10. ISBN 80-85834-60-X.

⁸⁴ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007, s. 17. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁸⁵ FLICK, U., KARDOFF, E., STEINKE, I., JENNER, B. *A companion to qualitative research*. London: SAGE Publications, 2004. ISBN 0-7619-7374-5.

Kvalitativní výzkum byl zprvu dle Hendla⁸⁶ chápán pouze jako doplněk výzkumu kvantitativního, postupem času se z něj však stal rovnocenný partner ostatních forem výzkumů v sociálních vědách. Také Švaříček⁸⁷ uvádí, že kvalitativní a kvantitativní výzkum jsou dnes brány jako odlišné, nikoli však soupeřící přístupy, které mohou jeden druhého doplňovat.

Hendl⁸⁸ dále uvádí důležité vlastnosti kvalitativního výzkumu. Pro tento výzkum je typické, že na jeho začátku se zvolí téma a základní výzkumné otázky. Tyto otázky se však mohou během průběhu měnit a modifikovat, kvalitativní výzkum je tak chápán jako velmi pružný typ výzkumu. V jeho průběhu se stále objevují nové hypotézy a rozhodnutí a role výzkumníka by se dala přirovnat k profesi detektiva, jelikož neustále vyhledává, analyzuje informace a vyvozuje z nich deduktivní a induktivní závěry. Pracuje přímo v terénu a sleduje jedince v různých časových okamžicích. Tento typ tak bývá dlouhodobý, tedy longitudinálního charakteru. Stejně tak analýza a sběr dat probíhají současně, po sebrání a analýze dat je možný návrat do terénu a tyto cykly umožňují nezbytné přezkoumávání závěrů. V tomto důsledku je kvalitativní výzkum těžké replikovat, naproti tomu lze díky němu získat hloubkový popis zkoumaného jevu.

Také Miovský⁸⁹ zmiňuje několik základních charakteristik výzkumu, které formuluje v jeho definici: „*Kvalitativní přístup je v psychologických vědách přístupem využívajícím principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamika a v jeho rámci cíleně pracujeme s reflexivní povahou jakéhokoli psychologického zkoumání. Pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.*“

⁸⁶ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

⁸⁷ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁸⁸ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

⁸⁹ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, s. 18. ISBN 80-247-1362-4.

Dle Švaříčka⁹⁰ spočívá hodnota kvalitativního výzkumu v jeho schopnosti prozkoumat do hloubky široce definovaný jev a přinést o něm maximální informace. Sběr dat v tomto výzkumu začíná bez stanovení základních proměnných a teprve jeho výstupem je stanovení hypotéz a teorií. Tyto hypotézy není možné zobecňovat, jelikož se týkají pouze určitých jedinců, kteří byli součástí výzkumu. Přesto je kvalitativní výzkum hodnotným přístupem, který přináší nový náhled na zkoumané jevy.

4.2 Zakotvená teorie

K jednomu ze základních přístupů kvalitativního výzkumu se řadí také tzv. zakotvená teorie, neboli grounded theory. Jak uvádí Hendl⁹¹, v případě zakotvené teorie se nejedná o určitou teorii, ale o strategii výzkumu a také způsob analýzy sebraných dat. Cílem výzkumu pracujícího se zakotvenou teorií je návrh teorie pro jevy v určité situaci, na které se výzkumník v průběhu práce zaměřuje. Vznik tak teorie, která je zakotvená v datech, která byla během výzkumu sebrána. Tento přístup se soustředí zejména na vztahy, jednání a procesy v daném prostředí. S touto teorií bývají spojována jména Barneyho Glasera a Anselma Strausse, kteří svými metodologickými doporučeními přinesli myšlenku vedoucí k zakotvené teorii.

O historii zakotvené teorie se zmiňuje Šedřová⁹², která uvádí, že zakotvená teorie vznikla v 60. letech 20. století, kdy byla vydána kniha „*The Discovery of Grounded Theory*“ jejíž autory byli právě Glaser a Strauss. Tento přístup vychází ze symbolického interakcionismu a multivariační analýzy, kterými se autoři zabývali. Jejich snahou při sestavování této metody bylo oslabit subjektivismus v kvalitativním výzkumu a umožnit mu utvářet nové metody a neomezovat se pouze na deskripce, jak tomu bylo doposud. Od dob vzniku zakotvené teorie prošla tato metoda mnoha modifikacemi a variacemi a stala se velmi populárním přístupem pro mnoho výzkumníků po celém světě.

⁹⁰ ŠVAŘÍČEK, R. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁹¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

⁹² ŠEĐOVÁ, K. Designy kvalitativního výzkumu. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Strauss a Corbinová⁹³ přináší definici této metody, „Zakotvená teorie je teorie induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. To znamená, že je odhalena, vytvořena a prozatím ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují.“ V tomto přístupu tak výzkumník nezačíná svou práci stanovením teorie, kterou by následně ověřoval, naproti tomu začíná zaměřením na zkoumanou oblast a nechává jí prostor, aby sama stanovila, co je v ní významné⁹⁴.

4.2.1 Postup zakotvené teorie

Metoda zakotvené teorie probíhá celkem na třech úrovních. Jak uvádí Šedřová⁹⁵, první úroveň je sběr dat, který směřuje k teoretické nasycenosti kódů, dále probíhá kódování materiálů, které směřuje k vytvoření základních kategorií a v poslední fázi probíhá konstruování teorie, v podobě sady tvrzení o vztazích mezi kategoriemi.

Sběr dat

Šedřová⁹⁶ uvádí, že sběr tvoří společnou fázi spolu s analýzou. V metodě zakotvené teorie je totiž sběr dat ukončen, až pokud jsou data teoreticky nasycena, tzn., přestávají generovat nové informace. To lze zjistit pouze průběžnou analýzou, která neustálý sběr dat doprovází. Po průběžném kódování tedy následuje opětovný sběr dat a výzkumník se snaží vyplnit mezery v získaných datech. Dále vypisuje důležité kódy, provádí tzv. teoretické vzorkování, které je u konce až v tom momentě, když jsou tyto mezery v datech vyplněny.

⁹³ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 14. ISBN 80-85834-60-X.

⁹⁴ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

⁹⁵ ŠEDŘOVÁ, K. *Designy kvalitativního výzkumu*. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁹⁶ ŠEDŘOVÁ, K. *Designy kvalitativního výzkumu*. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Kódování

Dle Šedové⁹⁷ je kódování základní analytickou technikou zakotvené teorie a je také jejím jádrem. Kódování by mohlo být definováno jako analytické operace, které rozkládají získaná data do indikátorů, které jsou později rozřazeny k náležitým konceptům. Tímto postupem dochází k identifikaci relevantních konceptů a jejich následnému kategorizování, dochází tedy k slučování na základě určitého jednotícího kritéria. Takto vzniklé kategorie dále slouží jako proměnné a jsou považovány za základy budoucí teorie.

Strauss a Corbinová⁹⁸ uvádějí tři úrovně kódování, jako první se provádí otevřené kódování, následuje axiální kódování a na závěr přichází na řadu selektivní kódování.

Otevřené kódování

Tato první část celkové analýzy metody zakotvené teorie obsahuje označování a kategorizaci pojmů, které se provádí za pomoci pečlivého studia získaných údajů. V této části analýzy je zapotřebí rozebrat údaje na části a pečlivě je prostudovat, jelikož tím dojde výzkumník ke zjištění podobností, rozdílů, zvažuje domněnky a dochází k novým objevům. V této fázi jsou důležitá neustálá porovnávání a také kladení otázek. To pomáhá při následné konceptualizaci údajů a rozboru pozorování, které výzkumník provádí. Následně na základě těchto postupů přidělí výzkumník každému případu jméno, které reprezentuje konkrétní jev. Dále následuje určování kategorií, kde se výzkumník snaží identifikovat jevy jejich seskupováním do kategorií. Na závěr této fáze jsou identifikované kategorie pojmenovávány a tím připravovány do další fáze⁹⁹.

Axiální kódování

V této druhé fázi je úkolem výzkumníka novým způsobem složit dohromady údaje získané při otevřeném kódování. Vytváří tak spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Touto snahou tak získává kategorie hlavní. Tento induktivně-deduktivní proces tak hledá další vlastnosti vlastností situace. Každý jev je výzkumníkem dále rozvíjen ve smyslu jeho

⁹⁷ ŠEĐOVÁ, K. Designy kvalitativního výzkumu. In *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁹⁸ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

⁹⁹ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

příčinných podmínek, které jej tvoří. Zkoumaný jev je dále konkrétně umístěn ve smyslu jeho vlastností, kontextu, strategie jednání nebo interakce¹⁰⁰.

Selektivní kódování

Poslední fáze analýzy je velmi složitým procesem. Dochází zde k závěrečné integraci všech dosavadních výsledků interpretace. Výzkumník dochází k vyjasnění jevů, sestavení kostry příběhu zkoumaného jevu a závěrem sestaví celý analytický příběh. Selektivní kódování umožňuje vybrat centrální kategorii a skládá k ní všechny hlavní kategorie, stejně tak jako vzájemné vztahy mezi kategoriemi. Tak vzniká sestavení cílené teorie a hypotéz¹⁰¹.

Konstruování teorie

Jak uvádí Šed'ová¹⁰², v závěrečné fázi celého výzkumu se ze vzniklých kategorií vytvoří proměnné a uvádějí se do vzájemných vztahů. Zjišťuje se tak, jaké podmínky vyvolávají určité jevy a v jakém kontextu se tomu tak děje. Konstruování teorie se odehrává v průběhu celého výzkumu, zejména pak ve fázi selektivního kódování. Zakotvená teorie je tak propracovaná sada postupů a procedur, ve které výzkumník krok za krokem poznává jádro problému svých vlastních materiálů.

¹⁰⁰ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

¹⁰¹ STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

¹⁰² ŠEĎOVÁ, K. *Designy kvalitativního výzkumu. In Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

5 Vlastní analýza

Vlastní kvalitativní šetření pochází z rozboru výpovědí seniorů na téma „Jak se žije dnešním rodičům“. Toto téma úzce souvisí s rodičovstvím a jeho povaha umožňuje získat náhled na život současných rodičů z pohledu rodičů o generaci či dvě starších.

K účasti na výzkumu bylo osloveno celkem 21 seniorů z řad návštěvníků Univerzity třetího věku na ZČU v Plzni. Sběr dat v souvislosti s těmito respondenty proběhl skrze písemné textové dokumenty, přičemž byli respondenti požádáni o sepsání těchto písemných esejí, do kterých shrnuli své zkušenosti, názory a postoje. Respondenti se v těchto esejích vyjadřovali k aktuálním problémům rodičovství, které sledují kolem sebe, vnímají z okolí a mají možnost se o ně zajímat.

Všechny eseje byly podrobeny analýze vycházející z metodologie zakotvené teorie. Soustavný rozbor a kódování výpovědí daly za vznik nadřazeným kategoriím, které následně sestavily schémata zakotvené teorie podtržené několika zakotvenými tvrzeními.

Předmětem tohoto výzkumu je zmapovat, jak senioři vidí současné rodičovství. Jsou stanoveny celkem tři konkrétní výzkumné cíle této analýzy, mezi které se řadí cíl v podobě snahy zmapovat pohled dnešních seniorů na podobu současného rodičovství, dále zjistit, jaké prvky dle seniorů dnešní rodičovství ovlivňují, a také rozpoznat, co současní senioři vnímají jako rizika a úskalí dnešního rodičovství v souvislosti s moderní dobou.

5.1 Obsahově kategoriální analýza

V této části práce bych ráda prezentovala fakta, která se objevila ve vnějších výpovědích seniorů na téma rodičovství. Během vlastní analýzy vzniklo větší množství kategorií, které poskytly základ výzkumu, pro další stupeň analýzy však bylo potřeba jen několik větších kategorií úzce souvisejících s problémem, a právě ty zde budou dále popsány. Pokusím se tak nastínit, jaká klíčová témata respondenti nejčastěji podotýkali a jaké výroky v souvislosti s rodičovstvím nejčastěji uváděli. Budou představeny datově nejvíce nasycené kategorie, které vplynuly z kvalitativní analýzy získaných výpovědí a dál posloužily k sestavení kauzálních vztahů a výsledných schémat.

5.1.1 Kategorie týkající se společenské oblasti

Vliv společnosti na rodinu

Respondenti v tomto výzkumu často hovořili o společenském působení na dnešní rodiny, tedy o tom, jak současná společnost ovlivňuje situace v rodinách. Konkrétně by se do této kategorie daly zařadit zmínky o dnešním stylu života či společenských vlivech. Respondenti vyjadřovali svůj názor na rodiny v rámci společnosti, např. ve výroku „*Rodina má ve společnosti malou prestiž, o rodinném životě je málo slyšet v médiích.*“ O vlivech v souvislosti s politikou se zmínil jeden z dotazovaných, který uvedl: „*Na rodinu působí ekonomická úroveň státu i společenská a vládní garnitura.*“ Další respondent hovořil o atmosféře ve společnosti v souvislosti s náboženstvím „*Dřívější křesťanská výchova pomáhala tvárně dítě a mladého člověka zušlechťovat – současný ateismus se super materialismem nabádá k pravému opaku.*“ Další názory dotazovaných shrnovaly společenské vlivy ve výrocih typu: „*vše se přepočítává ne peníze*“, „*stoupá náročnost požadavků*“, „*uspěchaná konzumní společnost*“ či „*bezohledné prosazení na úkor druhých ovlivňuje rodiče i děti*“.

Nabízené možnosti

Důležitý moment, který byl ve výpovědích seniorů často zmiňován, se dotýká možností dnešní doby a jejich vlivu na chod rodiny. Téměř všichni dotazovaní se ve svých výpovědích shodli v tom, že současná doba nabízí rodičům, a nejen jim, široké spektrum možností a příležitostí. Senioři hovořili o možnostech v souvislosti s kulturou, sportem, vzděláváním, cestováním i moderními technickými prostředky. Výroky typu: „*Dnešní rodiče mají daleko větší možnosti cestování, výuky cizích jazyků, mohou využívat zahraniční školy a veškeré technické vymoženosti.*“, nebyly ojedinělé. Dále senioři hovořili o možnostech, jako jsou např. „*volné byty k pronájmu*“, „*plné obchody*“ či „*nákup všeho druhu*“. V této kategorii se tak pojí materiální a hodnotové možnosti dnešních rodičů, které ovlivňují jejich způsob života i chod rodiny.

Nejistota dnešní doby

Další kategorii tvoří výpovědi, ve kterých byl nějakým způsobem uveden názor na nejistotu dnešní doby. Nejistotu v některých aspektech života cítí většina dotázaných seniorů jako velký tlak na současné rodiče, jejich zaměstnání i rodinu. V této kategorii tak dotazovaní

zmiňovali strach rodičů o práci, jako např. „*rodiče nemají jistotu se zaměstnáním*“ nebo „*o práci může přijít manžel*“ a vnímají tyto obavy jako velký negativní tlak působící na rodiče. Dále respondenti upozorňovali na souvislost strachu o práci s dalšími nejistotami, jako např. „*obavy o zaplacení nájmu*“, „*nejistota o životní úroveň*“, „*nejsou si jisti pořizováním druhého dítěte*“ či „*rodiče bez perspektivy a jistoty*“. Nejistota, kterou senioři zmiňovali se tak dotýká finanční situace, ale z ní plynou i další obavy rodičů, které již ovlivňují jejich rodinný život jako celek.

5.1.2 Kategorie týkající rodičovské oblasti

Jednání dnešních rodičů

V této kategorii se objevovaly popisy chování a strategií jednání dnešních rodičů. Respondenti uváděli, jací současní rodiče jsou, co dělají, jaké jsou jejich vztahy a názory na rodiny. V této kategorii tak můžeme sledovat činy dnešních rodičů vůči jejich partnerům, dětem i rodinnému životu jako celku. Respondenti popisovali současné rodiče jako „*uspěchané lidi, kteří žijí ze dne na den*“. Dotazovaní také poukazovali na jiný styl života, který chování rodičů určuje, a uváděli, že „*Dnešní rodiče odkládají založení rodiny a upřednostňují své potřeby a zájmy*“. Jeden z dotazovaných nastínil chování dnešních rodičů výrokem: „*Dnes není nutné se přeci v devatenácti letech vdát a pořídit si dvě děti.*“ Dle názorů seniorů tak rodiče dnes „*ne vždy vstupují do manželství*“ a tuto instituci nevnímají jako prioritu a zásadní prvek rodinného života. Dále převažují názory, že „*Ženy rodí v pozdějším věku, a odkládají dobu svého mateřství*“. Rodičovství se tak z pohledu seniorů odsunuje a netvoří jádro partnerského života. S rodiči a jejich chováním souvisí také výroky, které uvádějí, že „*Dnešní rodiče se častěji rozvádějí a tvoří rodiny, které nežijí pohromadě*“, což přináší náhled na funkčnost a stabilitu rodiny, kterou dnes mladí lidé vytvářejí.

Ambice rodiče v kariéře

Tuto kategorii tvoří náhled na ambice rodičů, které se nedotýkají přímo rodiny. O takovýchto ambicích rodičů se zmínila většina dotazovaných seniorů. Téměř všichni zmiňovali vysoké ambice dnešních rodičů, které se týkají vzdělání a kariéry. Jeden z respondentů hned v záhlaví své výpovědi uvedl: „*Dnešní potencionální rodiče se snaží nejprve dosáhnout co možná nejvyššího vzdělání, pokud možno absolvovat pobyt v zahraničí, získat určitou praxi, tím i postavení v zaměstnání, a zajistit si ekonomické podmínky, jako je*

např. *byt nebo auto*.“ Tento výstižný popis ctižádosti dotýkající se kariéry, který současní rodiče preferují, se dále opakoval ve většině výpovědí. Dotazovaní dále uváděli, že větší ambice mají také ženy v produktivním věku, které jsou biologicky zralé na to mít děti. Výpovědi říkají, že „*ženy dávají přednost kariéře před dětmi*“, popř. po narození dítěte se „*chtějí více realizovat v zaměstnání a žádají zkrácené úvazky brzo po narození dítěte*“. Ambice rodiče v kariéře jsou důležitým prvkem souvisejícím s rodičovstvím, na který respondenti poukazovali a kladli na něj důraz.

Pracovní postavení rodiče

Kategorie nazvaná pracovní postavení rodiče je jednou z klíčových kategorií celé analýzy. Zaměstnání, jeho povahu, výhody, nevýhody i dopad na rodiče zmínili všichni dotazovaní senioři v tomto výzkumu. Dle nich je postavení v zaměstnání, které rodič zastává, velmi důležitým prvkem, neboť se týká celé rodiny. Z prostudovaných výpovědí je patrné, že zejména časová náročnost a finanční odměna hrají v pracovním postavení rodiče hlavní roli. Tato fakta byla zmíněna např. ve výroku: „*Zaměstnání otce je od rána do večera, tak ho rodina moc neužije*.“ nebo „*Matka má jenom ranní, starost o rodinu tak spočívá na ní*“. Čas jako činitel rodinného života byl v souvislosti se zaměstnáním zmíněn také ve výroku: „*Rodiče jsou extrémně přehlčeni prací*“, což ukazuje na fakt, jak se zaměstnání jednoho z rodičů dotýká celé rodiny. Dále respondenti zmiňovali důležitost vyššího a nižšího postavení mezi partnery. Brali na vědomí možnosti, kdy je výše postavený muž i žena, i že se tyto role v rodině střídají. Takovouto hierarchii zmínil jeden z dotazovaných formulací: „*Ekonomicky silnější partner se stává rozhodujícím rodičem*“. Co se týče finančního zabezpečení rodiny, respondenti se většinou ve svých výpovědích shodli na tom, že pro bezproblémový chod rodiny je vždy lepší, když mají práci oba rodiče a jejich práce je dobře finančně ohodnocená. Důkazem je např. výrok: „*Rodina s vysokou životní úrovní se vyznačuje tím, že oba rodiče mají vhodná, dobře placená zaměstnání (nebo úspěšně podnikají)*“.

Nedostatek času dnešních rodičů

Tato velmi výrazná kategorie se týká rodičů a jejich volného času. Ve výpovědích se slova typu „*rodiče nemají čas*“, „*není moc času na děti*“, „*nedostatek času na sebe*“ či „*protože maminka nemá čas*“ objevila častokrát téměř u každého respondenta. Všichni dotazovaní přemýšleli o volném času rodičů jako o základním předpokladu spokojeného

rodinného života. Jejich pohledem však mají dnešní rodiče volného času spíše nedostatek. Z jednoho pohledu respondentů si nová doba žádá svou daň, a tak všechny dostupné možnosti ubírají čas, který by mohla mít rodina pro sebe, jak to vyplývá z výpovědí typu: *„dnešní možnosti na úkor společně stráveného času“* či *„rozšíření počítačů ubralo rodině společný čas, který dříve mohla trávit společně se svými dětmi.“* Senioři tak srovnávají volný čas, který byl dříve s tím, jaký je dnes. Na druhé straně ve svých výpovědích hovořili také o tíži zaměstnání a o tom, jaký má jeho časová zátěž dopad na rodinu: *„Není čas na to, abychom si s dětmi hráli fotbal venku nebo s nimi dováděli v bazénu.“* či *„zaměstnaní rodiče nemají čas“*. Respondenti v tomto případě dali jasně najevo, že současní rodiče mají času výrazně méně, a tento fakt nehodnotili jako pozitivní.

Materiální činy rodičů vůči dětem

Do této kategorie spadají výroky respondentů, které směřovaly k chování rodičů vůči jejich dětem, konkrétně ve vztahu k materiálnímu blahobytu. Senioři často podotýkali, že dnešní rodiče jsou v tomto ohledu velmi snaživí a kvůli nedostatku času se snaží svým potomkům jejich nepřítomnost vynahrazovat jiným způsobem, tedy finančním zabezpečením a koupí nejrůznějších věcí. Respondenti hovořili o případech, kdy finančně zaopatření rodiče poskytují široký komfort svým dětem v materiální oblasti: *„Rodiče mohou své potomky finančně zabezpečit tím, že jim pořídí bydlení, automobil, či sponzorují nákladné studijní zahraniční pobyty.“* I ti méně finančně zajištění rodiče však své potomky sponzorují a *„zahrnují děti elektronickými novinkami“*, i když finanční situace v rodině není zrovna optimální. Respondenti hovořili i o druhé straně problému, tedy situacích, kdy *„rodiče stresuje fakt, že dětem nemohou vše dopřát“* a koupit dětem vše, co žádají.

Výchovné činy rodičů vůči dětem

Respondenti hovořili vedle výchovy dopadající na děti také o výchovných stylech a vedení rodičů. Mnoho z nich uvádělo, že výchova ze strany rodičů je dnes poznamenaná jejich životním stylem a časovými možnostmi. V důsledku velkého pracovního vytížení tak rodiče dle respondentů často výchovu zanedbávají, jak lze vyčíst z výroků typu: *„nevychovávají děti s důsledností“* či *„rodiče jsou rádi, že o dětech nevědí, že mají klid“*. Stejně tak je dle seniorů podceňována role komunikace ve výchově, která je, slovy jednoho z dotazovaných, *„omezená, někde jen na kontrolu večerní hygieny“*. Také styl výchovy jako

takový nevidí respondenti zcela optimální, několik z nich uvedlo problémy dnešní výchovy ve výrocích jako např. „*děti mají nedostatek hranic*“ nebo „*rodiče jim dovolí vše*“.

Psychické problémy dnešních rodičů

Respondenti se zmiňovali také o psychických problémech současných rodičů. Dle dotazovaných pramení tyto problémy zejména z nejistoty a každodenního stresu, kterému jsou dnešní rodiče vystaveni. Ve výrocích se respondenti vyjadřovali o lehčích problémech, jako např. „*mnohdy přichází mladí rodiče domů psychicky unavení*“ nebo „*jsou vystaveni časovému a psychickému zatížení*“, nezapomněli však zmínit i problémy většího charakteru, jako např. „*psychický tlak devastuje sebevědomí*“ nebo „*rodičům nastávají určité problémy, na které nejsou dostatečně připraveni k řešení a tak často vyhledávají odbornou pomoc*“. Dle respondentů jsou psychické problémy rodičů velkým problémem, který také ovlivňuje chod rodiny.

Problémy v rodině

Do této kategorie se řadí výroky respondentů, které souvisely s problémy uvnitř rodiny, tedy především s konflikty mezi rodiči. Dotazovaní v tomto případě často zmiňovali „*konflikty mezi partnery*“ a „*možnost osobního selhání*“. Tato kategorie také přímo souvisí s případným rozpadem rodiny, jelikož respondenti se vyjadřovali k problémům uvnitř rodiny také v souvislosti s jejich rozpadem. Několik dotazovaných uvedlo větu typu: „*V mnoha rodinách dochází k hádkám, nevěrám, rozvodům.*“ Dle respondentů je tak problematika nefunkčnosti rodiny a rozvodů poměrně viditelným znakem života současných rodin. Příkladem mohou být výroky typu: „*již vzniklé rodiny se rozvádějí*“ či „*vede to až k rozpadu mladých rodin*“.

Materiální hodnotový systém rodiny

Do této kategorie se řadí výroky, ve kterých se respondenti vyjadřovali k tomu, co považují dnešní rodiče za své hodnoty, a vzhledem k tomu, že zmiňovali zejména materiální statky, tato kategorie se tak soustřeďuje na hodnoty, které se týkají materiálních věcí. Jak uvedla jedna z dotazovaných, „*Mnohdy se my, starší, pozastavujeme nad tím, jak jsou dnešní rodiny náročné, a jak jsou majetku chtivé.*“ Dle respondentů tak současní rodiče řadí mezi své priority věci jako je vlastní bydlení, automobil či nejnovější elektronické vymoženosti. Mnoho respondentů uvedlo, že v rodinách jsou dnes „*upřednostněny hmotné statky*“ či že

„životní hodnoty se v dnešní době měří penězi“. Z výpovědí tak vyplývá, že finance a zajištění rodiny z materiálního pohledu je dle seniorů pro dnešní rodiče velmi důležitá věc.

Zátěžové situace spojené s fungováním rodiny

Další kategorií této kvalitativní analýzy tvoří výpovědi, ve kterých se objevil názor související se situacemi, které zatěžují rodinu z jiného hlediska než ekonomického. Sem se řadí výroky typu: „*neustálý stres a nespokojenost mění vztahy v rodině*“ či „*výchova většího počtu dětí se stává pro rodiče problematickou*“. Dotazovaní senioři se v těchto případech zmiňovali o zátěži, která mění fungování rodiny, nesouvisí však s financemi, jako v předchozích případech, ale s povahou rodinné atmosféry i rodičů, jako např. „*odlišnost partnerů tvoří konflikty*“ či „*psychický tlak v rodině škodí*“. Respondenti tak vnímají problémy v rodině z několika hledisek a nevnímají jejich povahu jen z jednoho úhlu.

Dlouhodobá ekonomická zátěž rodiny

Tato kategorie představuje situace, ve kterých se rodiny ocitly díky finanční tísní. Respondenti tato fakta zmiňovali v souvislosti s negativními dopady na rodinu. Dotazovaní tak prezentovali tyto jevy jako předpoklady ekonomického neúspěchu, který rodinu postihl. Do této kategorie můžeme zařadit výroky, které popisují ekonomickou zátěž rodiny jako situaci „*pokud rodiče přijdou o práci a nejsou schopni svým finančním závazkům dostát, dochází k nešťastným situacím, např. k rozpadu rodiny*“. Klíčové v této kategorii jsou tedy výroky související s přísunem financí jako např. „*žena samoživitelka má ekonomické problémy*“ či „*problémy s financemi nastaly, když jeden z rodičů ztratil práci*“. Takovéto charakteristiky dlouhodobě zatížené rodiny mohou postihnout rodinu natolik, že dojde až k určité krizi, jak se objevuje i u jiných výpovědí, jako např. „*Rodina není schopná splácet závazky vůči státu (půjčky, hypotéky), dostává se do finanční krize a exekucí přichází o majetek*“. Do této kategorie tak spadají ekonomické problémy rodin, které jsou sociálně slabé a nejsou schopné dostát svým závazkům.

5.1.3 Kategorie týkající se oblasti dopadu na děti

Volný čas dnešních dětí

Respondenti často zmiňovali také volný čas dětí, který z důvodu pracovního vytížení rodičů tráví děti často bez nich. Dotazovaní tak ve svých výpovědích hovořili o tom, jak

dnešní děti tráví odpoledne u počítačů, hraním her či komunikací na sociálních sítích, ve výpovědích jako např. *„Děti tráví volný čas většinou u počítačových her a pojmy jako sport či kultura pro ně začínají být neznámým slovem.“* K volnému času současných dětí se respondenti dále vyjadřovali ve výrocích, které poukazyvaly na to, že děti tráví volný čas na kroužcích nebo samy doma. Dle respondentů jsou dnešní děti ochuzeny o pobyt venku a hry doma jsou kromě počítačů omezeny na násilí podporující hračky. Jeden z dotazovaných prezentoval svůj názor na volný čas dětí ve větě: *„Dnešní děti znají jen vysedávání u počítačů většinou hraním přihlouplých a primitivních her, kde střelení je často hlavním obsahem celého příběhu, místo aby s rodiči trávily volné chvíle v přírodě, při sportu či kulturních aktivitách.“*

Výchova dnešních dětí

Tato kategorie reflektuje názory na to, jak může být výchova dětí problematická, a zejména jak na děti působí její nedostatek nebo nedůslednost. Dotazovaní velmi často zmiňovali výchovu dítěte a její spojitost s chováním rodičů a situací v rodině. Ve výpovědích se objevovaly výroky jako: *„děti se musí starat bez rodičů“*, *„výchova je brzy přenechána jeslím a školkám“* nebo *„rolí vychovatele přebírá chůva“*. Tento stav nedostatečné výchovy uváděli respondenti do souvislosti zejména s nedostatkem času rodičů, někteří respondenti však zmiňovali i situace, kdy je výchova natolik nedostačující, že přímo narušuje zdravý vývoj dítěte. Takovéto případy komentovali slovy: *„po nedostatečné péči o děti přebírá výchovu stát“* nebo *„v dysfunkčních rodinách musí často zasahovat státní orgány“*. Jeden z respondentů vnímal výchovu i jako překážku dnešních rodičů, kterou vyjádřil ve výroku: *„Matky řeší situaci bohužel i odložením dítěte a péči o dítě pak přebírá stát, v lepším případě pěstounská rodina.“* Z těchto výpovědí vyplývá, že nedostatečná výchova nebo její zanedbání jsou pro seniory vcelku výrazným prvkem v současných rodinách, které jsou zatíženy problémy různého druhu.

Materiální náročnost dnešních dětí

Tato kategorie je také jednou z reakcí dětí na výchovné prostředí, ve kterém vyrůstají. Dle seniorů jsou dnes děti zvyklé na to, dostávat mnoho věcí v podobě hraček i elektroniky. Respondenti uváděli, že dnešní děti např. *„využívají odloučení rodičů pro sebe a domáhají se od nich koupě drahých věcí“*. Další z dotazovaných uvedl, že vnímá hlad současných dětí po materiálním blahobytu velmi silně, a to ve výroku: *„Děti ve školách musí mít nejnovější výkřiky moderní techniky např. mobilní „chytré“ telefony, nejlépe iPody, iPhony, či iPady,*

aby „nepropadly“ ve školním kolektivu“. Z toho vyplývá, že senioři vnímají fakt, že dnešním dětem již nestačí vlastnit mobilní telefon, ale tento telefon musí být jeden z nejnovějších, tudíž nejdražších modelů. Fakt, který dotazovaní uvedli, tedy případ, kdy dítě nevlastní tyto věci znamená „propadnou v kolektivu“ značí, že senioři nevnímají náročnost pouze u některých dětí, ale u většiny dětí nejen školního věku.

Psychické problémy dnešních dětí

Většina respondentů hovořila také o negativních vlivech, které dnes na děti dopadají a o jejich přímém vlivu na psychické zdraví dětí. Jeden z dotazovaných uvedl výrok: „Problémy se kumulují a výsledek může i mít i psychické následky.“ Tento názor uvedlo ještě několik dotazovaných. Dále se ve výpovědích objevila tvrzení typu: „dětí vycítí nejistotu a strach“ či „dětí trpí nesplněním očekávání“. Jako zásadní psychický problém však většina seniorů vnímala spojitost s citovými vazbami mezi dětmi a rodiči. Absence rodičů po většinu dne byla pro dotazované často důležitým prvkem, ze kterého odvozovali následky, které vyjadřovali ve výrocích jako např.: „může dojít až k citové deprivaci dětí“ nebo „citové vazby se ochuzují a dítě je citově deprimováno“. V souhrnu většina dotazovaných zmínila, že generace dětí má větší či menší psychické obtíže, což je dle nich velkým problémem.

Sociálně patologické chování dnešních dětí

Do této kategorie se řadí reakce dětí na vesměs negativní vlivy, které na ně v rodině působí. Tyto reakce v tomto případě tvoří chování dětí, které bychom mohli označit jako sociálně patologické. Respondenti zde zmiňují úniky dětí mimo rodinu, ze kterých může vzejít i chování tohoto druhu. V první řadě hovoří respondenti o možném riziku a nástrahách drog, které na mladé lidi mohou číhat kdekoliv. Dotazovaní uváděli příklady, kdy citově nevyrovnané dítě či mladistvý může velmi rychle sklouznout k tomuto sociálně patologickému chování. Dále respondenti hodnotili mladistvé jako časté účastníky trestné činnosti a kriminality. Časté byly v souvislosti se sociálně patologickými jevy výroky typu: „Má to velmi negativní vliv na děti, u kterých může docházet k narušení psychiky s následnými úniky do party a k drogám.“ Jeden z respondentů problematiku této kategorie shrnul do výroku: „Z toho pak vyplývá záškoláctví, sklon k alkoholismu, drogám a gamblerství.“

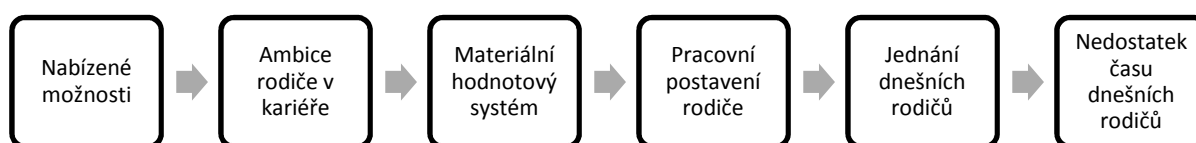
Absence uspokojování potřeb dnešních dětí

Respondenti poukazovali také na to, že současná doba a chování některých rodičů dostatečně neuspokojuje potřeby, které děti mají. Několik seniorů upozornilo na fakt, že dnešní děti nemají tolik příležitostí sdílet své pocity a zážitky se svými rodiči. Jeden z respondentů ve své výpovědi uvedl: „*Popovídat si s blízkou osobou, rodičem o svých pocitech, trápeních, o každodenních událostech ve škole, sdílet s někým radost z úspěchů...to nedokáže ani počítač vyvinutý nejmodernější technikou.*“ Tento názor sdílelo ještě několik dotazovaných seniorů a poukázalo tak na situaci, kde současné děti mohou trpět absencí rodičovské péče a neuspokojenými potřebami.

5.2 Konstrukce teorie

V postupu zakotvené teorie tohoto výzkumu se jako výsledek prezentují vzniklé vztahy, příčiny a následky, které tvoří výslednou teorii celého výzkumu. Tato teorie ukazuje kategorie, které vzešly z postupu kódování ve vzájemných vztazích, jak na sebe navzájem působí a ovlivňují se. Tyto vztahy jsou lineární povahy a jeden prvek vždy vede k druhému, jedná se o podmíněné procesy, vztahy příčin a následků. Takto vzniklé souvislosti určují povahu výsledků výzkumu a sestavují výslednou teorii.

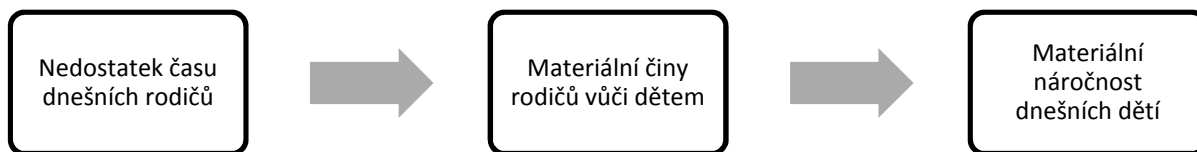
5.2.1 Schéma č. 1

V tomto prvním schématu výzkumu, které vyplynulo z analýzy výpovědí dotazovaných seniorů, se objevují nejvíce jmenované kategorie související se zatížením rodičů a celé rodiny. Takto vzniklé schéma ukazuje, co stojí za respondenty často podotýkaným nedostatkem času rodičů, který vnímají jako velký problém současného rodičovství.

Na pozici příčinných podmínek tohoto schématu stojí všechny více či méně dostupné možnosti a příležitosti dnešní doby. Právě ony jsou dle dotazovaných seniorů v současné době jakýmsi hnacím motorem lidí a lákají rodiče k uspokojení vesměs materiálních, ale i seberealizačních potřeb. Respondenti vidí tyto možnosti jako jeden z cílů rodičů, kteří dle nich považují vidinu kulturního či sportovního vyžití jako předpoklad úspěšného a spokojeného života. Stejně tak jako preferované hobby moderní společnosti, tedy cestování, nebo nákup všeho druhu, určuje dle dotazovaných snažení rodičů a směřuje jejich úsilí k dosažení právě těchto možností. Jak vyplynulo z výpovědí respondentů, dosažení takovýchto cílů je však podmíněno zejména finanční situací rodiny. Dotazovaní v souvislosti s tímto faktem uváděli, že rodiče motivováni právě těmito nabízenými možnostmi žádají dobře placená pracovní místa a vysoká postavení, která jsou však více časově náročná. Takovéto ambice rodičů, které tvoří touhu po úspěchu a vedoucích pozicích směřující dle dotazovaných k vysokému finančnímu ohodnocení, které je ze strany rodičů velmi žádoucí. Budování kariéry však rodiče brzdí v realizaci v jejich osobním životě, jak uvádějí respondenti. V kontextu materiálních hodnot, které, jak vyplývá z výpovědí seniorů, současní rodiče upřednostňují, zastávají dnešní rodiče pracovní postavení, která jsou velmi psychicky, ale i časově náročná. Dle dotazovaných je právě pracovní postavení rodičů zásadním prvkem, který ovlivňuje rodinný život. Názor dotazovaných seniorů je takový, že dnes rodiče často zůstávají v zaměstnání, které je neuspokojuje, zatěžuje a netěší, je však dobře placené. Pod vidinou dostupnosti všech nabízených možností doby jsou tak dle respondentů příliš vytíženi v zaměstnání, a v důsledku toho trpí nedostatkem času na partnera, rodinu a zejména na děti. Dle respondentů však současní rodiče toto jednání považují za správné, jelikož v jejich podvědomí převládá myšlenka, že umožnit sobě a také svým dětem dostupnost všech nabízených možností je to nejlepší, co pro ně mohou udělat. Dotazovaní senioři však vidí velký nedostatek času dnešních rodičů jako zásadní problém rodičovství, z něhož plyne mnoho vesměs negativních důsledků jak pro rodiče, tak pro jejich děti.

5.2.2 Schéma č. 2

Druhé schéma vyplývající z kauzálních vztahů ve výpovědích respondentů výzkumu zaměřuje svůj pohled na chování rodičů a následného dopadu tohoto chování na jejich děti. Mnoho dotazovaných seniorů ve svých výpovědích zmiňovalo typické rysy dnešní společnosti, rodičů i dětí. Toto schéma navazuje na vztahy předchozí a pokouší se některé z těchto rysů objasnit.

Jak vyplývá z výpovědí respondentů, nedostatek času dnešních rodičů je následkem jejich jednání, snažení i příležitostí ve společnosti. Kromě toho, že je důsledkem těchto jevů, je zároveň i příčinou jevů dalších. Z uvedených výpovědí respondentů vyplývá, že nedostatek času, který současní rodiče mají, ovlivňuje jejich strategie jednání související s rodičovstvím, stejně tak má dopad i na jejich potomky a jejich chování. Dle dotazovaných seniorů dnes rodiče kladou důraz na to, aby své potomky finančně zabezpečili, a jedním z důvodů, proč toto snažení vnímají jako prioritní, může být dle seniorů fakt, že se snaží vynahradiť svůj nedostatek času právě hmotnými statky, které dětem přináší. Respondenti v souvislosti s tímto faktem vyjadřovali názor, že dnešní rodiče často stresuje fakt, že dětem nemohou vše dopřát a pokládají to za velmi tíživou situaci. Podle výpovědí seniorů tak vytížení rodiče zahrnují své potomky veškerými materiálními věcmi, po kterých zatouží. Ve výpovědích respondenti poukazovali na malé děti se spoustou hraček, ty starší potom se stále novějšími mobilními telefony i různými druhy počítačů. Dotazovaní dále popsali chování dětí v reakci na tyto činy rodičů a zaznamenali výraznou materiální náročnost dnešních dětí, které v mladém věku přivykly tomuto komfortu a dále od rodičů vyžadují koupi všech těchto materiálních věcí. Respondenti poukázali na fakt, že většina dětí zejména školního věku, vyžaduje nové mobilní telefony, počítače, a podobné technické vymoženosti, aby nevyčnívaly z kolektivu, což dle

nich značí fakt, že materiální náročnost dětí výrazně stoupá, a již se nejedná o náročné jednotlivce vyčnívající z davu, ale o většinu současných dětí.

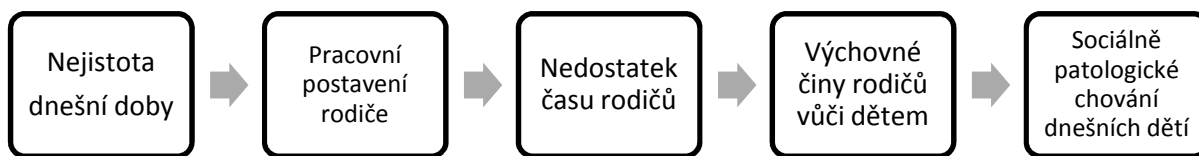
5.2.3 Schéma č. 3

V pořadí třetí schéma také vyplývá z již zmiňovaného nedostatku času dnešních rodičů a směřuje k dopadu na potomky těchto rodičů. V případě tohoto schématu se již vztahy zaměřují na vnitřní chod rodiny a její funkčnost vzhledem ke všem jejím členům.

V této části analýzy stojí opět na prvním místě nedostatek času rodičů jako příčina jevů dalších. Nedostatek času rodičů v tomto případě přímo ovlivňuje jejich potomky, zejména trávení jejich volného času. Respondenti se v tomto výzkumu často vyjadřovali k tomu, jak dnes děti tráví svůj volný čas. V důsledku toho, že jejich rodiče jsou plně zaměstnaní, tráví většinu svého volného času bez nich - u ambiciózních maminek malé děti v jeslích, vesměs všechny starší děti ve školce, a později drtivá většina starších dětí na mnoha kroužcích a zájmových činnostech. Respondenti nevyjadřují názor, že umístit dítě do školky či na kroužek je špatné, ovšem jejich výpovědi poukazují na fakt, že být celé dopoledne ve školce nebo ve škole, a po té jít ihned do kroužku, ne-li do více kroužků za den, ubírá rodině výrazně mnoho času na trávení s tím druhým, a tím působí na děti a na uspokojení jejich potřeb. Několik dotazovaných vyjádřilo názor, že každé dítě potřebuje s někým sdílet zážitky, radosti, úspěchy i neúspěchy, a kvůli nedostatku času jejich rodičů právě na tyto společné aktivity ztrácí dítě možnost prohloubení citových vztahů a dostatečné uspokojení svých potřeb, jako je pocit sounáležitosti s rodiči atd. Tento fakt, kdy dítě postrádá své rodiče, vnímali dotazovaní jako problém současné rodiny a poukazovali na to, že takovýto negativních dopadů na děti je mnohem víc.

5.2.4 Schéma č. 4

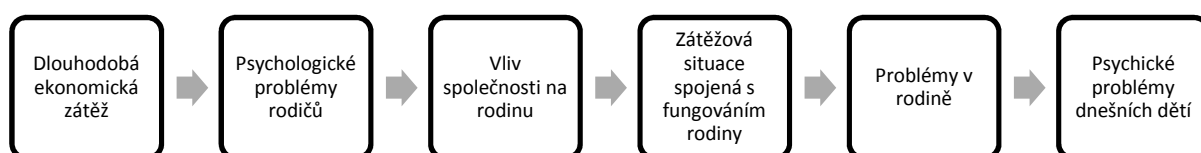

Následující schéma pracuje se dvěma kategoriemi, které se objevily již v předchozích vztazích, v tomto případě však jejich podmíněnost souvisí s jinými příčinami a přináší odlišné následky. Toto schéma poskytuje pohled do vztahů mezi rodinou a případnými negativními vnějšími vlivy.

V pozici příčinné podmínky jevu stojí v tomto případě nejistota dnešní doby, kterou popisovali respondenti ve svých výpovědích jako častý jev, se kterým se musí současní rodiče vypořádat. Tato nejistota se dle dotazovaných týká většinou zaměstnání, finanční situace v rodině a celkově budoucnosti, kterou dle respondentů většina dnešních rodičů vnímá právě jako nejistou. Z tohoto faktu podle seniorů vyplývá, že současní rodiče pracují nejen aby dopřáli sobě a dětem nabízené možnosti, ale také aby vydělanými financemi překonali nejistotu a strach z budoucnosti. Zde jsou dle seniorů nutné podmínky jako splácení půjček, hypotéky a dodržení všech sjednaných závazků. Pracovní postavení rodiče tak podle výpovědí přímo souvisí s nejistotou a působí jako obrana proti všem nejistým vlivům, kterým jsou rodiče vystaveni. Jak plyne z uvedených názorů, jisté pracovní místo přináší možnost splnit všechny finanční požadavky a závazky, které rodina v tomto směru má. Tak jako v předchozích případech a vztazích, i zde respondenti podotýkali, že snažení rodičů zastat i tu nejnáročnější pracovní pozici ale přináší rodině důsledek v podobě nedostatku času. I v tomto důsledku tak respondenti vnímali zhoršení vztahu mezi rodiči a dětmi, konkrétně v nedůsledné výchově dětí. Podle názorů respondentů jsou dnešní rodiče natolik zatěžkáni prací, že zanedbávají výchovu svých dětí, a to v několika směrech. Nedostatek času nejen že přímo ubírá čas na výchovu, ale podle některých vyjádření má také dopad na kontrolu dětí a jejich správné vedení. Respondenti také uváděli, že nedostatek času také zapříčiní psychické vyčerpání rodičů, kteří v tomto důsledku neukazují svým dětem správné vzory a dostatečně je nemotivují. V neposlední řadě vidí dotázaní senioři současnou výchovu jako velmi liberální,

kteřá nestanovuje dětem dostatečné hranice. Z těchto nedostatků výchovy dále plynou reakce dětí, které senioři uváděli jako nejhorší možné vyústění situace. Dle jejich názorů může tato nedostatečná kontrola a vedení dětí dospět až sociálně patologickému chování dnešních dětí. Senioři vidí šance dětí přidat se ke špatnému kolektivu jako velmi reálné a popisují, že děti, které nemají dohled rodičů, často čelí nástraze drog a jiným návykovým látkám, ze kterých dále plyne např. záškoláctví a závislosti, které je ohrožují na životech. Zmínky o patologickém chování dnešních dětí nebyly ve výpovědích ojedinělé a jejich vztah k nedostatečné výchově vnímali dotazovaní senioři jako velmi rizikový.

5.2.5 Schéma č. 5

V tomto schématu, které vyplývá z výzkumu, se objevují kategorie, které svou vesměs negativní povahou ukazují, jak jedna negativní příčina zákonitě vede k druhé, a jak zátěž týkající se povinností rodičů může přímo ovlivnit zdravý vývoj dítěte, které této situaci v rodině přihlíží.

Příčinnou podmínku v případě tohoto schématu tvoří dlouhodobá ekonomická zátěž rodiny, kterou dotazovaní senioři často zmiňovali ve svých výpovědích jako možnou situaci, která dnes v rodinách vzniká. Příkladem těchto zátěžových situací může být dle respondentů např. ztráta zaměstnání jednoho z rodičů nebo žena v pozici samoživitelky atd. Ve všech případech se však podle názorů dotazovaných rodina ocitá v této situaci, pokud je nějakým způsobem ohrožena její schopnost dostát všem finančním závazkům, které má. Jak uváděli respondenti, tato situace a momenty s ní spojené mohou ústít až do zhoršení zdravotní stavu rodičů, zejména v oblasti psychického zdraví. Psychické problémy rodičů se mohou dle výpovědí objevovat buď v podobě psychického vyčerpání, anebo i těžších variantách, kdy je nutné vyhledat odbornou pomoc. V kontextu vlivů společnosti, které působí na rodinu v podobě např. sociální politiky, může být situace ještě zhoršena a vnímána rodiči jako

bezvýchodná, jak uvedli respondenti. Psychický tlak se podle názorů dotazovaných seniorů promítá nejen na rodičích a jejich individualitách, ale samozřejmě také do interakce mezi rodiči a dětmi. Výpovědi respondentů uvádějí, že přítomnost stresu a nespokojenosti vztahy v rodině přímo ovlivňuje a ekonomickou zátěž rozšiřuje na zátěž spojenou s fungováním rodiny. Z této zátěže dle respondentů dále plynou konkrétní problémy v rodině, jako jsou konflikty mezi rodiči, které mohou vyústit až k nevěrám či rozvodům. Tento fakt vnímají dotazovaní senioři jako velmi problematický a ve svých výpovědích uváděli, že ve většině případů se právě tato situace a problémy v rodině promítnou také na chování a psychickém zdraví přítomných dětí. Několik seniorů se vyjádřilo v tom smyslu, že dnešní děti ocitající se v těchto situacích, často trpí citovou deprivací, pocitem strachu i jinými následky, které mohou ohrozit jejich zdraví v psychické oblasti. Většina takto uvažujících respondentů vyjádřila obavu, že takto postižených dětí není v současné společnosti málo.

5.3 Klíčový problém současného rodičovství – nedostatek času dnešních rodičů

Za centrální kategorii tohoto šetření je považována kategorie „Nedostatek času dnešních rodičů“. Tato kategorie je pro tuto analýzu a její výsledky klíčová, jelikož se objevuje téměř ve všech schématech vzniklé teorie. Výroky respondentů o nedostatku času doléhajícího na současné rodičovství se objevovaly bezmála ve všech analyzovaných esejích a dotazování na tento jev často upozorňovali. Jejich vyjádření o této problematice často korespondovala se srovnáním jejich generace, kdy se snažili poukázat, o kolik času jsou rodiče v současné době připraveni.

Tato kategorie se stala klíčovou z toho důvodu, že četnost jejího zmiňování u respondentů byla velmi vysoká a díky ní v se průběhu analýzy vznikající teorie rozšiřovala. Dále je tato centrální kategorie vcelku variantní a ve výsledcích tohoto šetření vystupuje jako příčina i jako následek konkrétních jevů. Její pozice proměňuje souvislosti, když stojí v jádru jevů, a je důsledkem jednání rodičů, stejně tak jako dalším prvkem ovlivňujícím chod rodiny.

S touto kategorií téměř ve všech případech úzce souvisí kategorie „Pracovní postavení rodiče“. Ve všech vzniklých případech jsou tyto dvě kategorie na sobě závislé, konkrétně z postavení zaměstnání vždy vyplýval nedostatek času na rodinu. Z výpovědí respondentů tak plyne, že dnešní rodiče jsou extrémně zaměstnaní lidé, kteří většinu svého času věnují práci,

ať je to z jakéhokoli důvodu. Dle respondentů však tato tendence ubírá rodině společný čas, rodiče mají na své potomky málo času, což je příčinou dalších jevů, vesměs spíše potíží.

Graf č. 1 Postavení centrální kategorie ve vztahu k ostatním kategoriím

5.4 Formulace zakotvených tvrzení:

Z výše uvedené teorie vyplývá několik tvrzení, které obsahují klíčové prvky současného rodičovství tak, jak je viděli respondenti výzkumu. Tato tvrzení představují nástin příčin a následků jevů, které se v souvislosti s rodičovstvím objevily v tomto výzkumu. Shrnutí těchto závěrečných tvrzení je posledním krokem této kvalitativní analýzy a představuje jádro zkoumané problematiky.

5.4.1 Zakotvené tvrzení č. 1

Nabízené možnosti moderní doby vedou k nedostatku času dnešních rodičů.

Zde se jedná o kauzální vztah mezi příležitostmi a možnostmi, které nabízí současná společnost, a klíčovou kategorií současného rodičovství, tedy nedostatkem času dnešních rodičů. V tomto případě předpokládáme, že na nedostatek času, který se u rodičů dle respondentů dnes vyskytuje, má dopad zejména rozmanitost společenského působení, které nabízí mnoho příležitostí, možností a šancí, které působí na rodiče velmi silně a ovlivňují jejich jednání. Předpokládáme tedy, že čím více možností a šancí společnost nabízí, tím více jsou rodiče těmito nabídkami zaujati a zaměstnání, a tím klesá množství jejich času na osobní a rodinný život.

5.4.2 Zakotvené tvrzení č. 2

Nedostatek času dnešních rodičů zvyšuje materiální náročnost dnešních dětí.

V tomto případě předpokládáme, že nedostatek času je spolu s dalšími okolnostmi příčinou chování dnešních dětí, které respondenti charakterizovali jako velmi materiálně náročné. V tomto tvrzení je tak nedostatek času dnešních rodičů příčinou určitého jednání jejich dětí. Zde tedy předpokládáme, že nedostatek času se rodiče snaží kompenzovat koupí věcí různého druhu, čímž zvyšují materiální náročnost svých dětí, které tomuto standardu přivyknou a koupí všech žádaných věcí začnou považovat za samozřejmou součást života.

5.4.3 Zakotvené tvrzení č. 3

Nedostatek času dnešních rodičů způsobuje absenci uspokojení potřeb dnešních dětí.

Také v tomto zakotveném tvrzení je na první pozici kauzálního vztahu kategorie spojená s nedostatkem času dnešních rodičů. Zde předpokládáme, že nedostatek času, který dnes rodiče mají, přímo působí na uspokojování potřeb jejich dětí. V tomto případě omezený prostor na trávení času rodičů s dětmi má dopad na jejich zabezpečení a citové zázemí.

Neuspokojení některých zásadních potřeb dnešních dětí je důsledkem zaneprázdněnosti jejich rodičů.

5.4.4 Zakotvené tvrzení č. 4

Nejistota dnešní doby má vztah k sociálně patologickému chování dnešních dětí.

Toto tvrzení staví jako příčinu nejistotu dnešní doby, kterou respondenti mnohokrát uváděli jako závažný prvek moderní společnosti vnášející negativní vlivy do osobních životů a rodin. V tomto případě předpokládáme, že nejistota objevující se u rodičů a promítající se do jejich chování má přímý vliv na chování dětí, které mohou trpět neshodami uvnitř rodiny, které pramení z nejisté budoucnosti, a reagovat ve formě úniků z tohoto prostředí. Tyto úniky mohou mít podobu závislostí na návykových látkách či jiného patologického chování jako je záškoláctví či kriminalita. Nejistota a obavy z budoucnosti v tomto případě tvoří předpoklad rodinné disharmonie a přímo ovlivňuje chování dětí, které v tomto prostředí vyrůstají.

5.4.5 Zakotvené tvrzení č. 5

Dlouhodobá ekonomická zátěž rodiny způsobuje psychické problémy dnešních dětí.

Poslední zakotvené tvrzení, které vyplynulo z tohoto výzkumu, se zabývá ekonomickým stavem rodiny ve vztahu ke zdravému dítěti pocházejícího z tohoto prostředí. Zde předpokládáme, že dlouhodobá zátěž ekonomického charakteru, která působí na rodinu, ovlivňuje také psychické zdraví rodičů a jejich dětí. Neustálý stres a neuspokojení materiálních potřeb se promítá na chod rodiny a vztahy mezi jejími členy. Z dlouhodobé neutuchající situace, která zatěžuje rodiče jako hlavní členy rodiny, plynou následky pro jejich děti v podobě citové deprivace a jiných potíží týkající se psychiky dětí.

5.5 Reflexe výzkumu

V této části bych ráda zhodnotila průběh a povahu vlastního šetření. Samotná analýza získaných esejí probíhala standardně podle metod kvalitativního výzkumu, opakovaným pročítáním esejí, následným kódováním, nacházením silných vztahů a konstruování výsledků v podobě teorie. Získané eseje měly velmi rozmanitou povahu a jejich obsah byl velmi pestrý. Respondenti v těchto pracích hovořili o svých vlastních rodičovských zkušenostech, dávali za příklad své děti, přátele či známé z blízkého okolí. Jejich postoje a hodnocení byly také různé povahy, přičemž celkový názor na dnešní rodičovství nebyl jednotný. Někteří respondenti hodnotili současné rodičovství jako výrazně lepší, někteří naopak jako výrazně horší. I když se dotazovaní vesměs shodli na aktuálních problémech a hovořili o stejných krizových situacích, do kterých se dnes rodiče mohou dostat, ze všech esejí se nedal vyvodit jeden souhlasný celkový hodnotící názor. Co mě osobně na těchto získaných esejích dnešních seniorů překvapilo, byl fakt, že respondenti nebyli ve svých názorech přehnaně kritičtí a jejich hodnotící postoje byly racionální a vždy zdůvodněné. Respondenti ukázali, že se v aktuálních problémech rodičovství vcelku dobře orientují a mají o nich přehled.

Pokud se respondenti v esejích vyjadřovali o různých krizových situacích a negativních případech, nikdy své výroky nesumarizovali a vždy je podmínili nějakou situací. Tvzení podmíněná konkrétními „kdyby“ tak poukazovala na to, že respondenti vidí současné rodičovství jako variabilní a dnešní rodiče jako individuální případy, které nelze shrnout do jedné kategorie či typologie. Dále se ve všech esejích objevily osobní názory respondentů na tzv. „správné rodičovství“, kdy uváděli rady či doporučení, které by možné negativní situace současného rodičovství mohly napravit či zmírnit. Vedle svých názorů dále uváděli také srovnání dnešního rodičovství v souvislosti s dobou, ve které byli rodiči oni sami. Většinou se v těchto srovnáních vyjadřovali o zcela jiných světech, které jsou dle většiny nesrovnatelné. Jako zajímavý bych podotkla fakt, že i když respondenti vnímají moderní dobu dnes jako plnou lepších možností, než měli oni sami, většina z nich uvedla, že by s dnešními rodiči neměnila a dnes by vychovávat děti nechtěla. Většina z nich se tak v tomto úhlu vyjadřovala ve smyslu, že každá doba má své světlé i stinné stránky.

Většina esejí poskytla nosnou dávku informací na žádané téma. Respondenti se vyjadřovali k chování rodičů, jejich praktikám a povaze rodičovství. Někteří z nich se však posléze více zaměřili na dopad rodičovství na děti a jejich úvaha přešla od rodičů k dětem. V tomto výzkumu tak i role dětí hrají větší roli a většina rodičovských praktik má v centru

pozornosti dítě spíše než rodiče. Tento fakt je dán povahou získávání informací, tedy písemných sdělení, kdy respondenti sami udržují výpovědní linku a nejsou nikým udržováni v jednom směru. Na druhé straně ale je tento sběr dat pozitivní v tom, že role výzkumníka nijak nezasahuje do výpovědí, a tak jsou získané informace na osobě výzkumníka nezávislé.

Celkově si myslím, že získaný materiál byl velmi hodnotný a názory seniorů na současné rodičovství korespondovaly s realitou a nevybočovaly z aktuálních situací související s dnešním rodičovstvím. Kvalitativní analýza byla dobrou strategií pro to, aby jejich pohled nastínil povahu cílené problematiky tohoto výzkumu.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat pohledy seniorů na dnešní rodičovství, jak jej vnímají, jaké vlivy na něj dle nich působí, a jaké jsou dle nich největší rizika a úskalí současného rodičovství v souvislosti s moderní dobou. Rodičovství tak bylo hlavním tématem celé práce, jak v teoretické části, tak i v části vlastního šetření.

V první kapitole byla nastíněna problematika rodiny z teoretického hlediska. Byla uvedena charakteristika rodiny, dále její struktura, funkce, podoby i vývoj v průběhu let. Tato kapitola byla věnována rodině jako základnímu prostředí, ve kterém se rodičovství realizuje. Bylo poukázáno na to, jakým způsobem rodina funguje, jaké vlivy na ní působí a v jakých problémech se může ocitnout. Na bázi odborné literatury tak byla předvedena stručná charakteristika rodiny ze sociálně psychologického hlediska.

Na tuto kapitolu navázala kapitola o samotném rodičovství. Tato kapitola se věnuje především charakteristice rodičovství, problematice motivace k rodičovství a v neposlední řadě také všem aspektům, které rodičovství tvoří a jsou pro něj nezbytné, jako jsou jeho předpoklady či konkrétní rodičovské aktivity. Tato kapitola se snaží uchopit rodičovství z pohledu sociální psychologie a definovat tento široký pojem ve všech jeho aspektech.

Následná kapitola se věnuje výzkumům na podobná témata, které se prováděly v zahraničí v průběhu posledních patnácti let. Tato část práce si klade za cíl poukázat na aktuální podoby výzkumů týkajících se rodičovství ve světě. Je zde prezentováno několik výzkumů, které svou podobou a výsledky přispěly do diskuze týkající se dané problematiky a posunuly tak klíčové výzkumné otázky dál. Tato kapitola je tak jakousi zprávou o tom, jak si stojí výzkum rodičovství ve světě.

V pořadí čtvrtou kapitolu tvoří teoretický rámec metodologie, která byla v této diplomové práci použita. Na samotné definice a charakteristiku kvalitativního výzkumu navazuje teorie metody zvané zakotvená teorie, která byla hlavní metodou vlastního šetření této práce. V této teoretické kapitole je tak nastíněn postup analýzy dat ve všech krocích, které byly následně prakticky prováděny v průběhu vlastního výzkumu.

Další kapitoly této práce jsou již věnovány samotné vlastní výzkumné analýze. Po nastínění podoby a charakteristiky šetření jsou představeny klíčové kategorie, které vzešly z prvních kroků kvalitativní analýzy, a které dále posloužily ke konstruování výsledné zakotvené teorie. Ta je následně prezentována pomocí schémat, ve kterých jsou uvedeny základní vztahy mezi klíčovými kategoriemi, a která shrnují získané poznatky ve vztazích

k povaze výzkumu. Dále je prezentována centrální kategorie, která je klíčovým prvkem spojující kauzální vztahy všech kategorií výzkumu a tvoří jádro vzniklé teorie. Výsledné poznatky jsou závěrem podtrženy zakotvenými tvrzeními, která výrokovou formou završují získané informace. Závěr práce tvoří kromě výsledků šetření také závěrečná reflexe, ve které je shrnuta povaha esejí, průběh analýzy a silné momenty výzkumu.

V této práci jsem se snažila čerpat jak z přední odborné literatury z českého prostředí, ve které přináší důležité poznatky čeští specialisté na obor rodiny a rodičovství, ale také ze zahraniční odborné literatury, která přináší neméně cenné poznatky z této oblasti. V kapitole zaměřené na popis zahraničních výzkumů jsem vycházela z prestižních světových magazínů působících na poli psychologie a sociologie, a do kterých přispívají světově uznávaní odborníci na problematiku rodiny a rodičovství.

Tato práce se snaží zaměřit svůj úhel pohledu na dnešní rodičovství očima seniorů. Kvalitativní výzkum v tomto směru přináší hlubší pohled na to, jak senioři současné rodičovství vnímají a jak hodnotí jeho negativa a pozitiva. Z jejich výpovědí vyplynulo několik kauzálních vztahů mezi aspekty rodičovství, a z výsledků je patrné několik vlivů, které působí na rodiče, jejich chování, stejně tak jako na jejich děti. Výsledná teorie představuje možné pojetí současného rodičovství tak, jak je vidí generace dnešních seniorů.

Resumé

Tato diplomová práce se věnuje tématu rodičovství ze sociálně psychologického hlediska v souvislosti s kvalitativním výzkumem. Jejím cílem je zmapovat pohledy dnešních seniorů na současné rodičovství a ukázat, co vnímají jako jeho možná rizika a úskalí v souvislosti s moderní dobou.

V první kapitole se tato práce věnuje tématu rodiny a představuje její strukturu, funkce, vývoj v čase a podoby. Další kapitola popisuje již přímo rodičovství a jeho funkce v rámci rodiny. Ukázkou podob výzkumů na toto téma ze zahraničí prezentuje další kapitola, která uvádí analýzu těchto výzkumů a ukazuje, kam směřuje výzkum v této oblasti. Praktická část této práce představuje výsledky vlastního kvalitativního šetření. Metodou zakotvené teorie byly analyzovány eseje současných seniorů na téma: „Jak se žije dnešním rodičům“. V kapitolách shrnujících tuto analýzu jsou popsány výsledné kategorie a vztahy mezi nimi, což následně tvoří výslednou teorii, která je v závěru práce podtržena tvrzeními v podobě výroků, které shrnují hlavní zjištění. Tato práce se tak snaží poukázat na aktuální problémy současného rodičovství očima dnešních seniorů.

This thesis focuses on topic of parenting from a social psychology point of view in connection with a qualitative research. The objectives of this thesis are at first to map today's seniors' views on a contemporary parenting and next to show what problems and difficulties of the today's parenting means for seniors.

The first chapter of this thesis deals with topic of family and it describes family structure, functions, historical development and forms. Next chapter introduces topic of parenting itself and its function in family. The following chapter presents studies from abroad which also focuses on topic of parenting. This chapter contains analysis of these studies and its point is to show how research on this topic progresses in time. Next part of this thesis focuses on a practical analysis. Results of my own qualitative research are presented in this part. It consists in an analysis of seniors' essays on topic: „How is living for today's parents?“ which was analysed according to methodology of a grounded theory. The following chapter show this analysis and describes main categories in relations which creates the final theory. This theory is based on short statements which are presented at the end of this chapter. This thesis tries to refer to actual problems of today's parenting according to today's seniors view.

Seznam literatury:

Monografie:

DENZIN, N., LINCOLN, Y. *The SAGE handbook of qualitative research*. 3. vyd. Thousands Oaks: SAGE Publications, 2005. 1210 s. ISBN 0-7619-2757-3.

FLICK, U., KARDOFF, E., STEINKE, I., JENNER, B. *A companion to qualitative research*. 1. vyd. London: SAGE Publications, 2004. 432 s. ISBN 0-7619-7374-5.

HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Portál. Praha, 2009. 774 s. ISBN 978-80-7367-596-1.

HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 470 s. ISBN 80-7367-040-2.

HOGHUGH, M., LONG, N. *Handbook of parenting: theory and research for practice*. 1. vyd. London: Sage, 2004. 396 s. ISBN 0-7619-7104-1.

KOUKOLÍK, F. *Před úsvitem, po ránu: eseje o dětech a rodičích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 225 s. ISBN 978-80-246-1496-0.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989. 336s.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 124 s. ISBN 80-85850-24-9.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MLČÁK, Z. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. 1. vyd. Ostrava: Repronis, 1996. 150 s. ISBN 80-7042-452-4.

MLČÁK, Z. *Vybraná témata z psychologie pro učitele*. 1. vyd. Ostrava: Repronis, 1999. 112 s. ISBN 80-86122-42-2.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 1. vyd. Praha. Sociologické nakladatelství: 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X.

PRUNNER, P., MIŇHOVÁ, J., KUBÍKOVÁ, A. *Vybrané kapitoly ze sociální psychologie pro učitele*. 3. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1996. 92 s. ISBN 80-7043-204-7.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. vyd. Praha. Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.

STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVAŘÍČEK, R. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VESELÁ, R. *Rodina a rodinné právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie I: Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

Elektronické dokumenty:

AMATO, P. R., CHEADLE, J. The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-Being across Three Generations. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2005, roč. 67, č. 1, s. 191-206 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3600145.pdf?acceptTC=true>>

AMATO, P. R., FOWLER, F. Parenting Practices, Child Adjustment, and Family Diversity. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2002, roč. 64, č. 3, s. 703-716 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3599936.pdf>>

BELSKY, J., FEARON, R. M. Exploring marriage-parenting typologies and their contextual antecedents and developmental sequelae. *Development and Psychopathology* [online]. 2004, roč. 16, s. 501-523 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/201695836/fulltextPDF/1360AFD4859848E7C4/1?accountid=14965>>

BOYLE, H. et al. Differential-Maternal Parenting Behavior: Estimating Within- and Between-Family Effects on Children. *Child Development* [online]. 2004, roč. 75, č. 5, s. 1457-1476 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3696494.pdf>>

COWDERY, R. S., KNUDSON-MARTIN, C. The Construction of Motherhood: Tasks, Relational Connection, and Gender Equality. *Family Relations* [online]. 2005, roč. 54, č. 3, s. 335-345 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/40005288.pdf>>

DUNCAN, L. G., et al. A Model of Mindful Parenting: Implications for Parent–Child Relationships and Prevention Research. *Clinical Child and Family Psychology Review* [online]. 2009, roč. 12, s. 255-270 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/228128388/fulltextPDF/1360AFE47BC7837A068/1?accountid=14965>>

KRISHNAKUMAR, A., BUEHLER, CH. Interparental Conflict and Parenting Behaviors: A Meta-Analytic Review. *Family Relations* [online]. 2000, roč. 49, č. 1, s. 25-44 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/585699.pdf>>

MCBRIDE, B., RANE, T. Parenting Alliance as a Predictor of Father Involvement: An Exploratory Study. *Family Relations* [online]. 1998, roč. 47, č. 3, s. 229-236 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/584971.pdf>>

MCBRIDE, B., SCHOPPE, S. J., et al. Child Characteristics, Parenting Stress, and Parental Involvement: Fathers versus Mothers. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2002, roč. 64, č. 4, s. 998-1011 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3599998.pdf>>

MORRILL, M. I. Pathways Between Marriage and Parenting for Wives and Husbands: The Role of Coparenting. *Family Process* [online]. 2010, roč. 49, č. 1, s. 59-73 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/218909637/fulltextPDF/1360AFF64C75EAB8E6C/1?accountid=14965>>

ROGERS, S. J., WHITE, L. K. Satisfaction with Parenting: The Role of Marital Happiness, Family Structure, and Parents' Gender. *Journal of Marriage and Family* [online]. 1998, roč. 60, č. 2, s. 293-308 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/353849.pdf>>

SANDERS, M. R., et al. What are the Parenting Experiences of Fathers? The Use of Household Survey Data to Inform Decisions About the Delivery of Evidence-Based Parenting Interventions to Fathers. *Child Psychiatry and Human Development* [online]. 2010, roč. 41, s. 562-581 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/744245542/fulltextPDF/1360B02392A6C0D882B/1?accountid=14965>>

STOLZ, H. E., et al. Toward Disentangling Fathering and Mothering: An Assessment of Relative Importance. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2005, roč. 67, č. 4, s. 1076-1092 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3600258.pdf>>

STROHSCHHEIN, L. Challenging the Presumption of Diminished Capacity to Parent: Does Divorce Really Change Parenting Practices?. *Family Relations* [online]. 2007, roč. 56, č. 4, s. 358-368 [cit. 2012-04-11].

Dostupný z:

<<http://search.proquest.com/docview/213933156/fulltextPDF/1360B03C31474FE9162/1?accountid=14965>>

Evidenční list

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována k prezenčnímu studiu v Univerzitní knihovně ZČU v Plzni.

Datum:

Podpis:

Uživatel stvrzuje svým čitelným podpisem, že tuto diplomovou práci použil ke studijním účelům a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno	Fakulta/katedra	Datum	Podpis